

Nasr Suresinin Tahlili^a

NİHAT DEMİRKOL^b

Öz: Kur'an son ilahi kitap olup hükmü ve tebliği ebedidir. Derin manalara sahip olan bu kitabın en kısa surelerinden biri olan Nasr suresi, genel olarak bu çağın insanlarına, özel olarak da Müslümanların hem toplumsal hem de bireysel sorunlarını çözecek olan metotlar ortaya koymuştur. Nasr suresi birey ile toplumu bütünleştirmiştir. Bu surenin birinci ayeti siyasidir. İkinci ayeti ise içtimaidir. Üçüncü ayeti ise bireysel yani kulluktur. Bu ayetler arasında çok kuvvetli bir mana bütünlüğü vardır. Bu suredeki birinci ayette dikkat çekilen nokta başarıdır. Fakat bu başarının devamı için üçüncü ayetteki bireysel kulluğun önemine işaret etmektedir. İkinci ayetteki toplumsal değişme için ise yine bireyin değişmesini işaret etmektedir. Üçüncü ayetteki bireyin başarı kazanabilmesi için ise ikinci ayetteki toplumsal bütünleşmeye yöneltmektedir. Surenin içerdiği bu manaları dikkate alındığında günümüz Müslüman dünyasının nasr ve fetih elde edeceği kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Nasr, fetih, hamd, tesbih, istiğfar.

^a Bu makale, yazarın Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

^b Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
nihat123demirkol@hotmail.com

Analysis of Surah Nasr

NİHAT DEMİRKOL

Abstract: The Qur'an is the last divine book and the judgment and the teaching is eternity. The Surah al-Nasr, one of the shortest surahs of this deeply meaningful book, has put forward methods that to solve both social and individual problems of today's people in general and Muslims in particular. The Surah al-Nasr integrates the individual and society. The first verse of this surah is politics, the second verse is social, and the third verse is individual, that is, slavery. There is a very strong meaning unity between these verses. The matter pointed out in the first verse of this surah is the success. But it points to the importance of the individual slavery in the third verse for the continuation of this success. For the social change in the second verse, it also indicates the individual's change. In third verse, since the individual has succeeded, it leads to social integration explained in the second verse. Considering these meanings including in the surah, we believe that today's Muslim world will attain support and conquest.

Keywords: Support, conquest, praise, glorify, praying for forgiveness.

Giriş

Son yarım asırdır İslam coğrafyasında yaşananlar bizi hayli endişeye düşürmüştür. Hâlbuki Allah, yüce kitabında Müslümanlara yardım edeceğini belirtmiştir. Biz de on dört asırdır Müslümanların her problemine çözüm üreten bu kitabın bu asırda ki Müslüman toplumun içinde olduğu zillet ve mahkûmiyet sıkıntısından kurtuluş yolunu gösterdiğini, Allah'ın yardım edeceğini, Müslümanların Kur'an'ın çizdiği yoldan giderlerse kurtuluşa erebileceğini düşündük. Bu nedenle Allah'ın yardımını ifade eden Nasr suresini tahlil ederek adeta ikinci Bedr'i yaşayan ümmete böyle bir müjdenin olabileceğini ve olması için de neler yapmamız gerektiğini anlatmaya çalıştık.

Nasr Suresi'nin Allah'ın yardımını ve fethini içermesi bakımından bizim için büyük bir ümit taşımaktadır. Ayrıca ümmetin kurtuluş reçetesini de vermektedir. Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman insanların Allah'ı hamd ile tesbih ve istiğfar etmesi ifade edilmektedir. Bu sure işârî olarak zihinlere şöyle bir manada vermektedir. Surenin manasını tersten okuduğumuzda Allah'ın yardımının gelmesi için O'nu hamd ile tesbih ve istiğfar etmemiz gerektiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethi nasip olduğu zaman Hz. Peygamber kadar Allah'a hamd ile tesbih ve istiğfar eden kimse yoktu. Allah'ın yardımı ve fethi gelince de Hz. Peygamber daha fazla tesbih ve istiğfar etti. Bugünkü durumumuzu göz önünde bulundurduğumuzda ise zillet ve mahkûmiyetten kurtulmak ve Allah'ın yardım etmesi için O'nu çokça tesbih ve istiğfar etmemiz gerekir. Kulluğumuzun gereği olarak da Allah'ı tesbih ve istiğfar etmemiz gerekir. Dolayısıyla her iki durumda Allah'ı tesbih ve istiğfar etmemiz gerekmektedir. Kanaatimizce Nasr suresi Müslümanların zafer kazanması için ortaya bir metot koymaktadır. Biz de bu çalışmamızda bu metodu ortaya koymaya çalışacağız.

A. Sure Hakkında Bilgiler

1. Surenin İsmi

Surenin ismi selef tarafından "Suret'u izaca'e nasrullah'i ve-l feth" olarak isimlendirilmiştir. Sahabeden Hz. Aişe de (r. a) aynı şekilde isimlendirmiştir. Tefsirlerin çoğunda ve Mushaflarda سورة النَّصْر olarak adlandırılmıştır. Ayrıca içinde fetih vuku bulunduğu için fetih suresiyle

ortak isim olarak سورة الفتح diye de adlandırılmıştır.¹ Bu surede ilk ayette geçen “nasr” kelimesinden dolayı “Nasr suresi” olarak adlandırılmıştır.² Hz. Peygamberin vefatına işaret ettiği için "Tevdi' (uğurlama, vedalaşma) olarak da isimlendirilmiştir.³

2. Surenin Sıralaması

Surelerin sıralamasını iki açıdan değerlendirmek mümkündür.

1. İniş sırasına göre: Sure itibarıyla Kur'an'ın en son nazil olan suresidir. Müslim, İbn Ebî Şeybe, İbn Merduye ve İbn Abbas'dan şöyle rivayet etmişlerdir.”Kur'an'dan en son nazil olan sure إِذَا جَاء نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ suresidir.⁴
2. Mushaf sırasına göre: Nasr suresi günümüzde kullanılan Osman Mushafına göre 110. sıradadır.

3. Surenin Nüzülü

Bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Bu sure hicretin onuncu yılında nazil oldu. Mekke ise hicretin sekizinci yılında feth edilmiştir. Hz. Peygamber'in Nasr suresinin nüzulünden sonra yetmiş gün yaşadığı rivayet edilmektedir. Katad'e (r. a) ise Nasr suresiyle Hz. Peygamber vefatı arasındaki süreyi şöyle ifade etmektedir.”*Allah'a yemin olsun ki ondan sonra az yaşadı. İki seneden sonra vefat etti.*”⁵

İkincisi ise: Nasr suresi Mekke'nin fethinden önce inmiştir. Hz. Peygamberin Mekkelilere karşı kendisine Allah'ın yardımının geleceğine ve Mekke'yi feth edeceğine yönelik bir müjdedir.⁶ İbn-i Ömer Nasr suresinin nüzülüyle alakalı olarak şunları ifade eder.” Bu sure veda haccında Mina'da indi. Sonra da: "*Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım.*”⁷ ayeti indi. Bu ayetten sonra

¹ Muhammed b. Tahir İbn Aşûr, *Tabrîr ve Tenvîr*, Tunus, 1984, XX, 587.

² Zuhaylî, *et-Tefsîrül-Münîr*, XV, 659.

³ Mahmud Şükri Alûsî el-Bagdadî, *Rubu'l-Meanî*, Beyrut, 1971, XI, 255.

⁴ Celaleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkan fî ulum-ı Kur'an*, Beyrut, t.s. VIII, 662.; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, IX, 6235.

⁵ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l Beyân an Te'vili Ayi-l Kur'an*, Bidaru'l-hicr, Beyrut, 1992, XII, 712.

⁶ Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, (*Mefâtibu'l-Gayb*), Daru'l-fıkr, 1981. XXXII, 164.

⁷ Maide 5/3.

Hız. Peygamber seksen gün yaşadı. Bundan sonra: "Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki.." ⁸ ayeti indi. Bundan sonra otuz beş gün yaşadı. Ardından: "Öyle bir günden sakının ki o gün Allah'a döndürüleceksiniz." ⁹ ayeti indi. Ondan sonra yirmi bir gün yaşadı. Mukatil, yedi gün yaşadığını söyledi. ¹⁰ Zemahşeri (ö. 538/1144) de veda haccında Mina'da indiğini ifade eder. ¹¹ İbn Abbas, bu surenin, Kur'an'ın son inen suresi olduğunu söylemiştir. Ondan sonra sure olarak hiçbir sure inmemiştir. ¹² Zerkeşi de bu surenin toplu olarak en son inen sure olduğunu ifade eder. ¹³ Bundan anlaşılıyor ki bütün ayetleri toplu olarak en son inmiş suredir. Ama en son nazil olan diğer surelerin ayetleridir. İbn Ata'dan gelen rivayette ise Nasr suresinin tamamı Mekke'nin fethinden sonra Medine'de nazil olduğu yönündedir. ¹⁴ İbn Recep ise bu surenin fetihden önce inmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü "إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ" kavli açık bir şekilde fethi delalet etmekte ve ondan sonrada fetih müjdesi gelmediğinden dolayı Mekke'nin fethine işaret etmektedir. ¹⁵

Rivayetlerden anlaşılmaktadır ki surenin muhtevasını dikkate alanlar bu surenin Mekke'nin fethinden önce indiğini kabul etmektedirler. Fakat İbn-i Ömer'in rivayetine bakılırsa sure Mekke'nin fethinden sonra inmiştir. Kanaatimizce de Mekke'nin fethinden sonradır. Çünkü "Kur'an, ilm-i muhitten geldiği için bütün manaları murad olabilir. İnsanın cüz'i fikri ve şahsi iradesiyle olan kelimeler gibi bir iki manaya inhisar etmez." ¹⁶ Dolayısıyla sureyi Mekke'nin fethine hasr etmek Kur'an'ın evrensel yönüne aykırıdır. Müslümanlar Mekke'nin fethinden sonra da birçok fetihler yapmışlar ve birçok kereden sıkıntıya

⁸ Tevbe, 9/128.

⁹ Bakara, 2/281.

¹⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Cami'u li-Abkamil-Kur'an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İstanbul 2014, XIX, 543.

¹¹ Ebi Kasım Mahmut b. Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, Mektebetu-l Abikan, Riyad, 1997, IV, 450.

¹² İbn Aşür, *Tabrir ve Tenvir*, XX, 589.

¹³ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez- Zerkeşi, *el-Burbân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l Hadis, Kahire, 1985, I, 210.

¹⁴ Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, XII, 711.

¹⁵ Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Receb el Hanbelî, *Tefsiri ibn-i Recep el Hanbelî*, Daru'l-Asime, Riyad, 2001, II, 640.

¹⁶ Bediüzzaman Said Nursi, *Lemalar*, Rnk Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 39.

düştüklerinde Allah'ın yardımı gelmiştir.

4. Surenin Fazileti

Kur'an'ı Kerim sırlarla dolu bir kitaptır. Her suresinde ve her ayetinde âdemoğluna öğütler ve tavsiyeler de bulunmaktadır. Çünkü bu Kur'an تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ “Üstün ve çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.”¹⁷

İndiği günden beri insanoğluna rehber olmuştur. Ona tutunanlar kurtulmuşlar ona karşı olanlar ise hüsrana uğramışlardır. Her ayeti derin manalar içeren bu Kuran'ın her suresinin faziletleri vardır. Surelerle ilgili anlatılan faziletler genelde sahih kaynaklarda geçmeyip ve mübalağalı anlatım olmasından dolayı pek çok âlim tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu eleştirilerin bir kısmı doğru olmakla beraber şu esaslara dikkat etmek gerektiği kanaatindeyiz.

- Hadis uleması arasında hüküm içermeyen zayıf hadislerle de amel edilebileceğini görüşü vardır.

- Bu rivayetlerde ki sevapların ve durumların belli vakitler için olması düşünülebilir.

- Okunan surenin zikredilen sevabı vermesi mümkündür. Kadir geçesinin bin aydan hayırlı olduğunu Kur'an ifade etmektedir. Dolayısıyla bu sevaplar mümkündür. Fakat her şahıs için olmayabilir. Burada ihlas ve kabul gibi şartlar vardır.

- Rivayette zikredilen sevap ahirete bakan yönüyle olabilir.¹⁸

- Efendimizin surelerin faziletlerini söylemesinin bir hikmeti de içindeki manalara ulaşmak için birer teşvik niteliğindedir. Mesela Fatıha Suresi için “Ebu Hureyre'den (r. a.) gelen rivayete göre, Resulullah Ubey b. Ka'b'a (r. a) şöyle buyurmuştur. ‘Sana ne Tevrat'ta ne İncil'de ne de Zebur'da ne de Kur'an'da bir benzeri indirilmemiş olan bir sureyi öğretmemi ister misin?’ Ubey de evet Ey Allah'ın Resülü dedi. Rasullullah (s. a. s) şöyle buyurdu: ‘Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki okuduğun Fatıha suresinin bir eşi ne Tevrat'ta ne de İncil'de ne de Zebur'da ne de Kur'an'da indirilmemiştir. O yedi ayetli olup devamlı tekrar edilen ba-

¹⁷ Yasin 36/5.

¹⁸ Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nasıruddin Beydavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Çev. Şadi Eren, Işık yay., İstanbul 2013, I, 15.

na verilen Kur'an'dan bir parçadır.¹⁹ Örnekteki gibi her sure için faziletler bulunmaktadır. Şimdi ise Nasr suresiyle alakalı olarak efendimizin hadislerini zikredelim.

Enes b. Malik'ten (r. a.) rivayete göre, Rasulullah (s. a. s), ashabından bir adama: “Ey falan kimse evlendin mi?” diye sordu. Adam: Hayır Ey Allah'ın elçisi evlenmedim. Evlenme imkânına da sahip değilim dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s. a. s) ‘*Senin ezberinde İhlas suresi yok mu?*’ buyurdu. Adam: Evet var dedi. Rasulullah (s. a. s), o Kur'an'ın üçte biridir buyurdu. Sonra Rasulullah (s. a. s) ezberinde Nasr suresi yok mu? buyurdu. Adam: Var dedi. Rasulullah (s. a. s): ‘*O da Kur'an'ın dörtte biridir buyurdu.*’ Sonra Rasulullah (s. a. s) ‘*Ezberinde Kafîrun suresi var mı?*’ buyurdu. Adam da: Evet deyince Rasulullah (s. a. s) ‘*Kur'an'ın dörtte biridir, buyurdu.*’ Sonra Rasulullah (s. a. s), ‘*Ezberinde Zilzal suresi yok mu?*’ buyurdu. Adam: Evet vardır deyince Rasulullah (s. a. s) ‘*O da Kur'an'ın dörtte biridir, buyurdu ve (Sen zengin sayılırsın bunları öğretmeyi mehir olarak kullanıp) evlen’ buyurdu.*”²⁰

Nasr suresindeki derin manayla ilgili olarak sahabe arasında şöyle bir hadise vuku bulmuştur.

Abdullah b. Abbas dan gelen rivayette şöyle diyordu.”Hz. Ömer beni Bedir savaşına katılan yaşlı gaziler ile birlikte (sohbet ve istişare meclislerine) alıyordu. Bu hal, sanki birilerinin ağrına gitmişti: “Bunu niye bizimle birlikte cemaate alıyorsun, bizim onun kadar oğlanlarımız var?” diye Hz. Ömer'e tarizde bulundu. Hz. Ömer kendilerine: “Onun kimlerden olduğunu biliyorsunuz” diye cevap verip geçiştirdi.

Bir gün beni çağırıp yine onlarla birlikte meclise aldı. Bu sefer, sırf benim liyakatimi onlara göstermek için beni çağırdığını anlamıştım. Hz. Ömer: “Cenab-ı Hakk'ın ‘İza cae nasrullah ve'l-feth’ kavli-i şerifi hakkında ne dersiniz?’ diye sordu.

Cemaatten bazıları: “Yardıma ve feth'e mazhar olduğumuz zaman Allah'a hamd etmek ve istiğfarda bulunmakla emrolunduk” diye cevap verdi. Bazıları hiçbir şey söylemedi.

¹⁹ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Camîu's-sabîh*, Daru'l-hadis, Kahire, 2005. *Sevâbu'l-Kur'an*, 1.

²⁰ Tirmizi, *Sevâbu'l-Kur'an*, 10.

Hiz. Ömer bana yönelerek: “Ey İbn-i Abbas, sen de mi böyle söylüyorsun?” dedi. Ben: ‘Hayır’ dedim ve sustum. Hiz. Ömer: ‘Öyleyse söyle, sen ne diyorsun?’ diye bana söz verdi. Ben şu açıklamayı yaptım: “Bu sure Resulullah’ın ecelidir, kendisine bu sure ile haber verilmiştir. Bu sürede Cenab-ı Hâk (Resulüne şöyle demiştir): “Allah’ın nusreti ve fethi geldiği zaman, bil ki bu senin ecelinin artık yakınlığına alâmettir. Öyle ise hamdederek Rabbini tesbih et ve ona istiğfarda bulun. O tevbeleri kabul edicidir.” Bu yorumun üzerine Hiz. Ömer: “Bundan ben de senin söylediğini anlıyorum dedi.”²¹

5. Sure İçindeki Kelimeler

5.1. *Nasr*

Nasr kelimesi yardım etmek, düşmana karşı üstün gelmek,²² sıkıntıdan kurtarmak, zafer vermek,²³ mazluma yardım etmek, zalimden intikam almak,²⁴ elde edilmek istenen şeyi elde etmek için yapılan yardımdır.²⁵ Nasr kelimesi nasr suresinde Allah’ın düşmana karşı Hiz. Peygambere ve Müslümanlara olan yardımı manasında kullanılmıştır. Diğer surelerde ise çeşitli manalarda kullanılmıştır. Mesela Tevbe suresinde hem sıkıntıdan kurtarmak hem de yardım etmek manasında kullanılmıştır.²⁶

5.2. *Feth*

Feth kelimesi lügatte “açma, yol gösterme, yardım etmek, hüküm verme, galibiyet ve zafere ulaştırma” anlamlarına gelmektedir. Feth kelimesinin çoğulu, fütuh, fütuhat ve fevatih olarak gelmektedir. Terim olarak “İslâm’da meşru görülen savaşlar hakkında cihad kelimesine benzer şekilde, Müslümanların gayri Müslimlerden gerçekleştirdikleri toprak kazançlarını tarihte ve günümüzde bilinen diğer istila ve sömürü savaşlarından ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Kaynağı da Müslümanların geçmiş ve gelecekteki maddi-manevi zaferlerinden bahseden

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Cami’u’s-sabîb*, Mektebetu-l İslamiyye, Beyrut, 1979. *Tefsîr*, 4.; Âlûsî, *Rubû’l Meani*, XXX, 326.

²² Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyan el-Endulusî, *Babru’l-mubîb*, Dâru’l Kutubul İlmiyye, Beyrut, 1993. VIII, 524.; Âlûsî, *Rubû’l Meani*, XI, 255.

²³ Ahmed Ebu Haka, *Mu’cemu-l Nefâisi’l Vasit*, Dâru’l Nefais, Beyrut, 2008, s. 1245.

²⁴ Halil b. Ahmet el-Ferâhidî, *Kitabul Ayn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 2004. s. 877.

²⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, XXXII, 151.

²⁶ Tevbe 9/25.

Feth suresidir.”²⁷ şeklinde tanımlanmıştır. İsfahani’ye göre muğlak ve müşkül şeyleri giderme, dünyevi işlerdeki sıkıntıyı izale etmektir. Fakire malın verilmesi gibi.²⁸ İbn Aşur’a göre de düşman topraklarına ve beldelerine malik olmaktır.²⁹ Razî ise fethi, muallakta olan neticeyi elde etmek ve gerçekleştirmek, nimetin tamamlanması ve dünyevî ikbal olduğunu ifade etmektedir.³⁰

Feth kelimesi Kur’an’da şu manalarda kullanılmıştır.

1. Hüküm anlamında kullanılmıştır.³¹
2. Açmak manasında kullanılmıştır.³²
3. Yardım manasında kullanılmıştır.³³

5.3. Fevc

Fevc kelimesinin çoğulu “*efvac*” olup lügat olarak topluluk, grup, kalabalık, tabur, fırka,³⁴ bir yerden süratli bir biçimde geçip giden topluluk,³⁵ insanlardan bir grup,³⁶ bölük, cemaat, takım, akın,³⁷ kalabalık cemaat³⁸ gibi manalara gelmektedir.

Fevc kelimesi Kur’an’da bir yerde topluluk anlamında kullanılırken³⁹ bir yerde de grup manasında kullanılmaktadır.⁴⁰ Nasr suresindeki “*efvaca*” ise her iki manayı da kapsadığı ifade edilmektedir.⁴¹

5.4. Tesbih

Tesbih kelimesi lügat olarak “suda hızlıca yüzmek, mesafe almak” anlamlarına gelen “sebh” kelimesinden türemektedir. Tesbih “Cenab-ı

²⁷ Mustafa Fayda, “Fetih” *DİA*, XII, 468.

²⁸ Râgib el-İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2010. s. 373-374.

²⁹ İbn Aşur, *Tabrir ve Tenvir*, XX. 590.

³⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 152.

³¹ Sebe' 34/26.

³² Yusuf 12/65.; En'am 6/44.

³³ Maide 5/52.

³⁴ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yay., İstanbul 2011. s. 915.

³⁵ İsfahânî, *Müfredat*, s. 400.; Ebu Haka, *Mu'cemu Nefâisi'l-vasit*, s. 954.

³⁶ Ferahidî, *Kitabul Ayn*, s. 647.; Ebu Nasr İsmail b. Ahmed el-Cevherî, *es-Sebbah*, Dâru'l Hadîs, Kahire, 2009. s. 945.

³⁷ Ferid Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Aydın kitabevi, Ank, 1997. s. 263.

³⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XXXII, 157.

³⁹ Neml 27/83.

⁴⁰ Mülk 67/8.

⁴¹ Bkz. Nihat Demirkol, *Tefsirler Işığında Nasr Suresinin Tablîli*, İğdır Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017. s. 35.

Hakk'ı ulûhiyetle bağdaşmayan her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi” ifade eder. Aynı kökten türeyen ‘sübhane’ kelimesine lafza-i celâlin eklenmesiyle oluşturulan ‘sübhanellah’ terkibi de tesbihle aynı anlama gelir. Her iki terim de Allah’tan başkasına nispet edilemez.”⁴² İsfehani ise tesbih kelimesinin tanımını yaparken bu kelimenin kökeniyle ilişkili olarak tanım yapmaktadır. Tesbih kelimesinin kökenindeki “hızlıca yüzmek” manasıyla ilgili olarak “insanların Allahu Teâlâ’ya ibadet etmek niyetiyle her çeşit kötülükten uzaklaşması” anlamını vermektedir.⁴³ Buna göre tesbih, niyetin yanında amel ve söz olarak bütün ibadetleri kapsadığı görülmektedir. Çünkü ibadet niyetiyle kötülükten uzaklaşan birisi amel ve söz boyutunda da bir değişikliğe gitmektedir.

Kur’an’da bütün mahlûkatın Allah’ı tesbih ettiği fakat insanların bu mahlûkatın tesbihini anlamadığı ifade edilir.⁴⁴ İnsanda iki durum vardır. Biri hal biri de kaldır. Toplumumuzda buna lisanı hal ve lisanı kal denilir. İnsanlar bazen isteklerini ve durumlarını dilleriyle ifade ederken bezen de halleriyle ifade ederler. Ayetteki tesbih de böyle olabilir. Mahlûkatın bir kısmı tesbihi kendi dilleriyle ifade ederken bir kısımda halleriyle ifade etmektedir. Mesela “gök gürültüsü, kuşlar, dereler gibi bazıları sesli tesbihat yaparlar. Dağlar, taşlar, ağaçlar gibi olanlar ise hal diliyle tesbihat yaparlar.”⁴⁵

Sabuni ise tesbihin aslında akıl sahipleri olup Allah’ı bilen kimse-lerin söyledikleri sözler olarak tanımlamaktadır. Ayetteki mahlûkat için yani akıl sahibi olmayanlar için de manevi tesbih ifadesini kullanarak tesbihin iki şekilde yorumlanabileceğini ifade etmektedir.

Birincisi; Allah’ın azametini ve kusursuz olduğunu göstermektedir. İkincisi ise bütün mahlûkatın Allah’a itaat ettiğini ve Allah nasıl isterse onda öyle tasarruf edeceğini göstermektedir.⁴⁶

Tesbih kelimesi Kur’an’da kökeni ve türevleriyle beraber toplam-

⁴² Metin Yurdagül, “Tesbih”, *DİA*, XI, 527.

⁴³ İsfehâni, *Müfredat*, s. 226.

⁴⁴ İsra 17/ 44.

⁴⁵ Beydavî, *Envârü’l-Tenzil ve Esrârü’l-Te’vil*, II, 296.

⁴⁶ Muhammed Ali Sabûnî, *Safvetü’l-Tefasir*, Daru-l Fikr, Beyrut, 2001, III, 302.

da seksen dokuz yerde geçmektedir.⁴⁷ Toplamda ise yedi sure tesbihle başlamaktadır.⁴⁸

5.5. Tahmid

Hamd kelimesi lügat olarak “iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme” gibi manalara gelmektedir. Nahivcilere göre hamd kelimesi ile sena, medh ve şükür kelimeleri arasında derin mana bağlantılarının olduğu ifade edilmektedir. Bir kısmı ise şükür ile hamd arasında bir ayırımın olmadığını kabul etmektedirler.⁴⁹ Fakat hamd kelimesi iyiliğin kendi menfaatine yönelik olmaksızın bir kimsenin iyilikseverliğini ifade etmektedir. Şükür ise bir kimsenin kendisine yapılan iyiliğe mukabelede bulunmasıdır. Dolayısıyla hamd şükürden daha üstün ve samimidir. Hamdde karşılıksız medih varken şükürde ise iyilikten sonra daha çok teşekkür vardır, medih yoktur. Medh kelimesi ise bir kimsede bulunan övgüye layık özelliklerdir. Ayrıca övgüye layık olan özelliklerin en üstün derecede olması da gerekmemektedir.⁵⁰ Netice olarak şunu söylemek mümkün olabilir. Her hamd şükürdür ama her şükür hamd değildir. Her hamd medihdir ama her medih hamd değildir.⁵¹

Kur'an'da Allah'a hamd etmekle başlayan beş tane sure bulunmaktadır.⁵² Ayetlerde ise Allah'ın ismi olarak “*Hamid*” şeklinde on yedi yerde geçmektedir.⁵³ Hamd kelimesi bir yerde “*Hamidun*”⁵⁴ şeklinde geçerken bir de Hz. Peygamberin ismi olup hamd kökünden türeyen “*Mubammed*” dört yerde geçmekte⁵⁵ ve diğer ismi olan “*Abmed*” bir yerde geçmekteyken⁵⁶ O'nun ahiretteki övgüye layık makamı olan “*Makam-ı Mahmud*” da bir yerde geçmektedir.⁵⁷ Hamd kelimesi Allah'a

⁴⁷ Muhammed Fuad Abdulkaki, *Mu'cemu'l Müfreh li elfazi'l-Kur'an*, Kahire, 1945, s. 339-340.

⁴⁸ Bkz. İsrâ 17/1 ; Hadid 57/1 ; Haşır 59/1; Saf 61/1; Cum'a 62/1 ; Tegabün 64/1 ; A'la 87/1.

⁴⁹ Mehmet Emin Yurt, Hamd, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 13, sayı 2, 2011, (s. 153-196).

⁵⁰ Bekir Topaloğlu, “Hamd”, *DİA*, XV, 442.

⁵¹ İsfahânî, *Müfredat*, s. 130.

⁵² Fatiha 1/1; En'am 6/1; Kehf, 18/1; Sebe 34/1; Fatır 35/1.

⁵³ Abdulkaki, *Mu'cem*, s. 218.

⁵⁴ Tevbe 9/112.

⁵⁵ Ali İmran 3/144; Ahzab 33/40.; Muhammed 47/2.; Feth 48/29.

⁵⁶ Saf 61/6.

⁵⁷ İsrâ 17/79.

nispet edilmiş olarak toplumda ise kırk üç yerde geçmektedir.⁵⁸ Bunlardan farklı olarak hamd kelimesi sadece bir yerde Allah'tan başkasına izafe edilerek medih manasında kullanılmıştır.⁵⁹

5.6. İstiğfar

İstiğfar kişinin Allah'a karşı işlediği günah ve insanlara karşı yaptıkları hataların telafisi için Allah'a yalvarmak ve insanlardan özür dileyerek kendisini affetmesini talep etmesidir. Başka bir deyişle Allah'la veya insanlarla arası bozulan kişinin arayı düzeltmek için yaptığı girişimdir. İstiğfar günahları ortadan kaldırıp hataları telafi ettiği gibi rahmeti ve lütfu da getirmektedir.⁶⁰ İstiğfar kelimesinin lafzını veya manasını taşıyan her duaya istiğfar denilmektedir.

İstiğfar, Kur'an'ı Kerimde genellikle günahların bağışlanması için yapılması emredilmiştir.⁶¹ Toplam da ise şu üç manada kullanıldığı görülmektedir.

- 1- Şirk ve günah sebebiyle yapılan hatadan dolayı bağışlanma dilemek için istiğfar kullanılmıştır.⁶²
- 2- Namaz ve veya dua manasında kullanılmıştır.⁶³
- 3- Hatadan dolayı özür dilemek manasında kullanılmıştır.⁶⁴

5.7. Tevvab

Tevvab, tevbe kelimesinin ismi faili olup "çokça tevbe eden" anlamına gelirken tevbe kelimesi ise sözlükte "geri dönmek, dönüş yapmak, yapılan fiilden dolayı pişman olmak, üzülme" gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁵ İsfehani ise tevbeyi her şekliyle ve yönüyle günahlardan dönmek şeklinde tanımlamaktadır.⁶⁶

Tevbe kelimesi hem insanlara hem de Allah'a nisbet edilerek kul-

⁵⁸ Abdulkaki, *Mu'cem*, s. 216-217.

⁵⁹ Ali İmran 3/188.

⁶⁰ Beydavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, III, 591.

⁶¹ Nuh 71/10.; Mü'min 40/55.

⁶² Tevbe 9/80.

⁶³ Ali İmran 3/17.

⁶⁴ Yusuf 12/29.

⁶⁵ Topaloğlu, "Tövbe", XLI, 279; Ebu İshak İbrahim b. es-Seri b. Sehl ez-Zeccac el-Bağdadi, *Tefsir'u Esmâ-i İlahi-l Hüsnâ*, Beyrut, 1975. s. 61-62.; Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 122.

⁶⁶ İsfehânî, *Müfredat*, s. 72.

lanılan bir kelimedir. İnsanlar için kullanıldığında “yaptığı fiilden dolayı pişman olup geri dönmek” manasını oluştururken Allah için kullanıldığında ise pişmanlık söz konusu olmayıp “kulunun tövbesini kabul edip ona lütfuyla yönelmesi” manasını taşımaktadır. Bu durumda kul tevbe ile vasıflandırıldığında “rabbine döndü” şeklinde anlaşılır. Çünkü hata yapıp günaha giren her insan yaratıcısından kaçmış durumundadır. Tevbe ettiğinde ise yaratıcısına dönmüş olup hatasını telafi etmiş sayılır. Dolayısıyla tevbe onarmadır, tamir etmedir. Allah, tevbe ile vasıflandırıldığında ise bunun manası kulun tevbe isteğini kabul etmesi ve ona lütufta bulunarak kulun ilişki düzeltme talebini kabul etmesidir. Mesela bir işçi patronunun hizmetinden ayrılır, çalışmayı bırakır. Patronu da onun maaşını keser. Sonra o işçi pişman olup tekrar aynı yere dönüp çalışmak isterse talepte bulunur patronu da kabul ederse çalıştırır ve maaşını vermeye başlar. Aynı şekilde kul günah işlediğinde Allah rahmetini keser, tevbe ettiğinde ise Allah tekrar ona rahmetinden lütfeder. Eğer Allah kulunun tevbesini kabul ederse bunun karşılığı iki şekilde olabilir.

- Allah’ın, tevbenin kabulünden dolayı kuluna sevap vermesi.
- Allah’ın tevbe sebebiyle kulunun günahlarını bağışlamasıdır.⁶⁷

Kur’an’ı Kerim’de tevbe kavramı toplamda 88 yerde geçmektedir. Tevbe 35 yerde Allah’a nispet edilemekten, 53 yerde ise insanlara nispet edilmektedir.⁶⁸ Tevbe ile yakın anlamlı olarak “enâbe” kelimeside kullanılmıştır.⁶⁹ Bazılarına göre ödülü hak etmek için dönen kişi inabe sahibi kimsedir. Tevbe sahibi kimseler ise cezadan korktukları için dönüş yapan kimselerdir.⁷⁰

6. Sure İçindeki Esmâ ve Ayetlerin Münasebeti

Kur’an’ı Kerim lafız yönünden muhteşem bir kitap olduğu gibi mana yönünden de kendi içerisinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Gerek surelerin ard arda dizilişi gerekse ayetlerdeki mevzuların irtibatı çok dikkat çekicidir. Kur’an’ı Kerim normal bir kitabın yaptığı gibi konuları bölümlere ayırarak anlatmamıştır. Konuları iç içe anlatmıştır.

⁶⁷ Râzî, *Tefsiri-İ Kebir*, XXXII, 421.

⁶⁸ Topaloğlu, “Tövbe”, XLI, 279

⁶⁹ Bkz. Lokman 31/15.

⁷⁰ Mustafa İslamoğlu, *Kur’an’a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, Düşün Yay. İstanbul, 2013, III, 1924.

Buna rağmen anlatılan mevzuu bitirirken ayetin başını ile sonunu güzel bir şekilde bağlayarak sonlandırmıştır. Bu durum sureler içinde geçerlidir.

Mesela şu ayetle ilgili dikkat çekici bir hadise yaşanmıştır.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Size apaçık deliller geldikten sonra eğer kayarsanız bilin ki Allah, Aziz’dir, Hakim’dir.”⁷¹

Burada ki izzet sıfatı kudret ve galabe ifade etmektedir. Bu ikisi (kudret ve galabet) ile kendisine muhalefet eden kimseden intikam alma ve onun için şiddetli tehdid vardır. Hikmet sıfatı ise Allah’ın fiillerinde olan tutarlılığa ve sağlamlığa delalet etmekle birlikte kendisine muhalefet edenlere verdiği cezalar hikmetinin gereğidir. Çünkü O Hakimdir. Sadece hak edenlere ceza verir. Rivayet edilir ki bu ayeti okuyan biri *عَزِيزٌ حَكِيمٌ* yerine *غَفُورٌ رَحِيمٌ* şeklinde okur. Bunu işiten bedevînin biri hiç Kur’an okumamış olmasına rağmen itiraz eder ve der ki; “Eğer bu Allah’ın keliması ise böyle dememesi gerekir. Çünkü hikmetli olan birisi ze’le’den sonra gufranı zikretmez. Bu şekilde ahdi bozmak olur.”⁷² Sanki Allah muhataplarına “Siz sapsarsanız da ben affederim, siz keyfinize bakın” gibi bir mana çıkmaktadır. Bedevî buna itiraz ederek ayetin başı ile sonu arasındaki mana bütünlüğüne ve ilişkisine dikkat çekmiştir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız durum Nasr suresi için de geçerlidir. Sure içinde geçen “istiğfar” kelimesi emir mahiyetindedir. Allah, Hz. Peygamber’e istiğfarı emretmektedir. Ayrıca onun şahsında bütün insanlığa da emrediyor. Sonrasında ise kendisinin bu istiğfarı kabul edeceğini “Tevvab” ismi ile belirtmektedir. Bu cihetten “Tevvab” ismi ile “istiğfar” kelimesi arasında ve surenin tamamıyla önemli bir münasebeti bulunmaktadır.

İstiğfardan sonra tevhab gelmesi bizler için bir rahmettir. Eğer tevhab gelmeseydi insanların tevbesinin kabul edilip edilmeyeceği meçhul kalırdı. Bu da insanlardan günaha dalanlar için dönüş kapısının kapalı olduğu anlamına gelirdi. Fakat Allah istiğfarı kabul edeceğini

⁷¹ Bakara 2/209.

⁷² Ebû Hayyan, *Babru'l-Mubıt*, II, 132.

ifade ediyor. Başka ayetlerde ise istiğfarın nasıl yapılacağı ifade edilmektedir.⁷³ Nasr suresinde ise büyük veya küçük diye bir ayırım da bulunmadan bağışlanma dileyenin talebini kabul edeceğini ifade ediyor. Böylelikle tevvab ismi ayetin bütünüyle uyum içerisinde. Aynı şekilde tevvab ismi surenin birinci ve ikinci ayetiyle de bir münasebet içindedir.

Birinci ayette yardım ve fethin gelişinden bahseder. İnsanların hepsi zaferi kaldıramazlar bazıları gurura kapılabilir veya zafer sarhoşluğuna bürünüp olmadık sözlerde ve fiillerde bulunabilirler. Böyle bir hata durumunda Allah çıkış kapısı olarak istiğfarı göstermekte ve bu kapıya gelenleri de boş çevirmeyeceğini ifade etmektedir. İkinci ayette ise insanların Allah'ın dinine gireceklerini ifade edilmektedir. Bazı insanlar önceki hayatlarında çok yanlışlar yapmış olabilirler. Dolayısıyla "Biz çok günahkârız nasıl bizi affetsin." diye evhamlara kapılabilirler. Böylesine bir durumda ise Allah yine insanları istiğfara yönlendirip ve bu istiğfarı kabul edeceğini ifade ederek ümitsizlik kapısını kapatmaktadır. Razî ise tevvab ismi ile ilgili olarak şu manalara dikkat çekmektedir.

- 1- Allah, "Ben geçmişte tevvab'tım istikbalde de tevvabımdır." Yani istiğfar taleplerini kabul edeceğini ifade etmektedir.
- 2- Bütün kabahatlerine rağmen Yahudiler tevbe ettiklerinde tevbelerini kabul ettim. Siz ki en hayırlı ümmetsiniz sizinkini elbette kabul ederim.
- 3- Asi olanlarinkini bile kabul ettim. Sizinkini de kabul ederim. Rahman olan Keremime yakışan budur.
- 4- Size istiğfarı emretmeden öncede tevvab'tım. Emrettikten sonra da tevvabım kabul ederim.
- 5- Tevvab ismi suçlu olanların suçunu hafifletmeye yöneliktir.
- 6- Allah geçmişte ihsanda bulunduğu gibi gelecekte de ihsanda bulunacaktır.⁷⁴

⁷³ Bkz. Tahrir 66/8.

⁷⁴ Râzî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 163.

7. Surenin Metni ve Meali

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ {1} وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا {2} فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَعِذْ بِهِ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا {3}

- 1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,
- 2- Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde,
- 3- Artık Rabbini hamd ile tesbih et. Ve O'na istiğfar et. Çünkü O, Tevab'tır.

8. Surenin Tahlili

Hiz. Peygamber Allah katında tüm ümmetin vekili ve temsilcisidir. Ümmetin yanında ise Allah'ın elçisi, müjdecisi ve uyarıcısıdır. Allah'ın Hiz. Peygamber'e hitabı aslında ümmetin her ferdine yapılan hitabdır."Allah'ın kitabında bazen müfret olarak zikredilen bir hitap bazen özel olarak Hiz. Peygambere olur. 'Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını esas alarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?'⁷⁵ ayetinde olduğu gibi. Bazen de hitap, hitabı anlayan herkese olur. 'Dini yalanlayamı gördün mü?' ayetinde olduğu gibi. Bazen de Hiz. Peygamber'e yapılan hitap O'nun değerli zatıyla beraber ashabından onunla birlikte olanlara ve ümmetinden ihlâslılara yönelik olur. İşte Nasr suresinden gelen hitap bu son nevidendir."⁷⁶ Aslında Nasr suresindeki hitabın ümmetin yükünü yüklenmiş her gruba, kuruma ve fertlere yönelik olduğu kanaatindeyiz. Bu surenin birinci ayeti siyasi, ikinci ayeti içti-mai, üçüncü ayeti ise ferdidir.

8.1. Ayet

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

- 1- Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde.

Bu ayette Allah'ın yardımı ve zaferden bahsettiği için siyasi bir ayettir. Kur'an'ı Kerim'deki bir sure hariç her surenin başında besmele vardır. Başında besmele bulunmayan sure Tevbe suresidir. Bunun hikmetleri çeşitli eserlerde açıklanmıştır. Ayrıca besmelenin ayet olup olmadığı tartışması bahsimizin dışındadır. Besmele konusuna değinmemizin nedeni ise Kuşeyri tefsirinde her surenin başındaki besmeleyi

⁷⁵ Tahrim 66/1.

⁷⁶ Muhammed Abduh, *Amme Cüzü Tefsiri*, Çev. Ömer Aydın, İstanbul 2012. s. 463.

açıklamasıdır. Kuşeyri besmeleyi ayet kabul etmiş olmalı ki her surenin başındaki besmeleyi o surenin içerdiği manaya göre tefsir etmeye çalışmıştır. Nasr suresindeki besmeleyi de şöyle tefsir etmektedir.

Bismillah kerim bir isimdir. Hem görür hem gizler, hem bilir hem hükmeder, hem över hem yerer, günah işlemiş bütün mahlûkatını affeder. Kul günah işleyip yüzüzlük yapsa bile hak mağfired eder onu unutmaz.⁷⁷ Kuşeyri'nin besmeleye kerim bir isimdir demesi Allah'ın mü'minlere yardım etmesi, hem görmesi hem hüküm vermesi hem bilir demesi insanların Allah'ın dinine gireceğine hükmetmesi ve bunu bilmesi, kuluna ve mahlûkatına mağfired edip affetmesi ise suredeki istiğfar ve tövbeleri kabul eden olması münasebetiyle böyle tefsir etmiş olması muhtemeldir.

Nasrullah

Nasrullah kelime olarak "Allah'ın yardımı" anlamına gelmektedir. Taberi'ye göre nasrullah şu manayı içermektedir."Ey Muhammed Kureyşli kavmine karşı Allah'ın yardımı geldiği zaman."⁷⁸ Hanbeli (ö. 795/1393) ise nasrullah'a biraz daha geniş mana vererek şöyle yorumlamıştır. Nasr düşmana karşı yardımdır. Ta ki Hz. Peygamber bütün Araplara galip geldi. Onların hepsini yendi.⁷⁹ el-Cevzi (ö. 597/1201) ise bu manayı daha da genişletmiş sadece Kureyş kabilesi veya Araplar değil "düşmana karşı sana yardım geldiğinde" şeklinde yorumlayarak nasrullah'ın manasını geniş zamana yaymış ve hitabın sadece Hz. Peygambere değil diğer Müslümanlara da olduğunu ifade etmektedir.⁸⁰ Hz. Peygamber'in düşmanları on dört asır önce oldukları gibi günümüzde de vardır. Onlar Hz. Peygamber'in şahsından çok O'nun getirdiği davaya düşmandılar. Dolayısıyla aynı zihniyetin nesli bugün Hz. Peygamber'in davasına karşıdırlar ve düşmanlık yapmaktadırlar. Nasrullah bu zihniyete karşı olan mücadelede Allah'ın yardımı olarak da yorumlanmıştır. Mesela Meragî; "Nasr, Allah'ın hak dine yardım etme-

⁷⁷ Talha bin Muhammed Ebu'l Kâsim el-Nisâbüri el-Kuşeyri, *Letaifu'l-İşârât*, Byy, 1981, III, 779.

⁷⁸ Taberi, *Camî'u-l Beyân*, XII, 706.;Ebu Hayyan, *Babru Mubit*, VIII, 524.

⁷⁹ Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Receb el Hanbelî, *Tefsiri ibn-i Receb el Hanbelî*, Daru-l Asıme, Riyad, 2001, II, 641.

⁸⁰ Ebu'l-Ferec Ebu Abdurrahman bin Ebi'l Hasan İbnü'l Cevzi, *Zadu'l Mesir*, Mektebetu'l-İslamiyye, 1984, IX, 256.

si, şirk ehlini hızlarda ve hezimetle bırakmasıdır.” şeklinde yorumlayarak olaya daha geniş perspektifte bakarak yorumlamıştır.⁸¹ Aynı bakış açısıyla nasrullah’ı yorumlayan diğer bir kişi ise Zemahşeri’dir. O ise hitabı sadece Hz. Peygamber’e değil Müslümanlara da çevirmiş ve nasrullah’ın şirk beldelerinin feth edilmesi olarak yorumlamıştır.⁸²

Nasrullah Yemenliler için de kullanılmıştır. Mesela İbn-i Abbas’dan gelen bir rivayette şöyle ifade edilmektedir. Hz. Peygamber Medine’deyken bir anda ayağa kalmış ve şöyle buyurmuştur.”Allah’u Ekber, Allah’u Ekber Allah’ın nusreti ve fethi geldi, Yemen halkı geldi dedi. Birisi Ey Allah’ın Resul’ü; Yemen halkı da ne? denildiğinde buyurdu ki: Kalpleri yumuşak, tabiatları narin bir kavimdir. İman Yemenlidir, fıkıh yemenlidir, hikmet Yemenlidir.”⁸³

Diğer bir rivayette ise Nasr suresi indiğinde Hz. Peygamber ahiret işiyle daha çok çalışmaya başladığı yönündendir. Çünkü kendisine vefatı haber verilmişti. Ve Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah’ın nusreti gelmiştir. Fetih gelmiştir. Yemen halkı gelmiştir.” Birisi dedi ki: “Ey Allah’ın Resul’ü Yemen Halkı da ne?” Hz. Peygamber buyurdu ki: “Kalpleri yumuşak ve ince bir topluluktur. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir.”⁸⁴

Allah’ın Yemenlilere hidayet vermesi Hz. Peygamber için bir yardım olmuş ve sevincini tekbir getirerek belirtmiştir. Ayrıca Allah’ın yardımının bir parçası Yemenliler olduğunu ifade etmektedir. Yemenliler’in Hz. Peygambere gelmesiyle hem toprakları hem de kalpleri İslam’la feth edilmiş oluyor. Yemenlilerin kalplerinin yumuşak ve tabiatların narin olması Yemenin maddi havasından olabilir. Çünkü Yemenin havasının sıcak ama boğucu olmayan bir havası bulunmaktadır. Maddiyat ve maneviyat birbirini etkileyen iki unsurdur. Yemenlilerin maddi havası maneviyatlarını da etkilemiş yumuşak ve narin insanlar olmuşlardır. Yemenliler sıcak bölgenin sıcak insanlarıdır.

Katade ise Nasr suresiyle Hz. Peygamber’in vefatı arasındaki sü-

⁸¹ Ahmet Mustafa Meragi, *Tefsiru-l Meragi*, Mısır, 1946. XXX, 258.

⁸² Zemahşeri, *el-Keşaf*, VI, 450.

⁸³ Taberî, *Cami’u-l Beyan*, XII s. 706.

⁸⁴ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr, *Tefsiri’l Kur’an’ül Azim*, Müesse-i Kurtuba, Kahire, 2000. XIV, 491.

reyi şöyle ifade etmektedir.”Allah’a yemin olsun ki ondan sonra az yaşadı. İki seneden sonra vefat etti.”⁸⁵ Yine İbn-i Abbas Nasr suresiyle alakalı olarak yaptığı yorum son derece farklı bir bakış açısını getirmektedir.” إِذَا جَاء نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ” Allah’a çağırıyor, dünyaya veda ettiriyor.”⁸⁶

Maturidi ise nasrullah’ı yardımın yanında bir de düşmanlarının hızlarda kalması şeklinde de yorumlamıştır. Çünkü düşman hızlarda kaldığında Müslümanlar zafer kazanmış oluyorlar.⁸⁷

Razî ise nasrullah’ın peygamberlikten önce de var olduğunu ifade etmektedir. Bunu ifade ederken de şu ayetleri nazara vermektedir.”*Rabbin sana mutlaka verecek ve sen de razı olacaksın.*”⁸⁸ ve “*Muhakkak ki biz sana Kevser’i verdik.*”⁸⁹ Allah, Hz. Peygamber’e sanki şöyle hitap ediyor.”Ey Muhammed (s. a. s) niçin kalbin daralıyor. Sen (peygamber olarak) gönderilmeden öncede seni zayi etmedim. Bilakis sana eabil kuşlarıyla yardım ettim. Risaletin başında da (yardımı) artırdım. Kuşları meleklerle çevirdim. Rabbinizin size beş bin melekle yardım etmesi yetmez mi? dedim. Şimdi ise daha fazlasını söylüyorum. ‘Ben bizzat sana yardım edeceğim. ’ Bunu da ‘*Allah’ın yardımı gelince*’ demek suretiyle belirtmiştir.”⁹⁰

Razî’nin ifade ettiği Duha suresindeki ayette Allah’ın, Hz. Peygamber’e verdiği “nefsin kemali, davasının galip gelmesi ve dininin hâkim olması” şeklinde açıklanmıştır.⁹¹Ebabil kuşlarıyla yardım etmesi ise Allah, Hz. Peygamber’in Mekke’sini korumuş Hz. Peygamber daha dogmadan ona doğru gelen tehlikeyi engellemiştir. Doğumdan sonra melekler vesilesiyle yardım etmiştir. Razî’nin ifade ettiği kuşların meleklerle çevrilmesi ise doğumdan önce kuşlarla doğumdan sonra ise meleklerle korumasını ifade etmiş olabilir. Kuşlar ile meleklerin nöbet değişimi de diyebiliriz.

Peygamberimizin doğumundan vefatına kadar Allah’u Teâlâ onu

⁸⁵ Taberî, *Camî-u-l Beyan*, XII, 712.

⁸⁶ İbnü'l Cevzî, *Zadu-l Mesir*, IX, 258.

⁸⁷ Ebu Mansur el-Maturidi es- *Semerkandî, Te’vilatı-l Kur’an*, Beyrut, 2004, V, 531.

⁸⁸ Duha 93/1.

⁸⁹ Kevser 108/1.

⁹⁰ Râzî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 149.

⁹¹ Beydavî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, III, 712.

yalnız bırakmamıştır. Her yerde her zaman yardım etmiş ama her zaman fetih ve zaferi vermemiştir. Bütün kavmini karşısına alabilecek cesarete sahip olmasının tek nedeni Allah'ın yardımıdır. Aksi takdirde İslam davasını kazanması mümkün değildi. Müşrikler bir şekilde onu yoldan çıkarırlardı.

İşari tefsirlerde ise nasrullah daha farklı yorumlanmıştır. Mesela Kuşeyrî nasrullah kelimesine “düşmana karşı zaferdir.” manasını verdikten sonra nasrullah'ın diğer manaları üzerinde durur. Ona göre nasrullah nefsinin beşeri hükümlerden uzaklaştırmak, nefsanî kederlerden ve kötü şeylerden tasfiye ettirmektir.⁹² Bunun yanında Sülemi (ö. 412/1021) ise nasrullah'ı “ilimlerin kapısının açılması” olarak açıklamıştır.⁹³ Kuşeyrî yardımını daha çok enfüsi alemde yani Allah'ın peygamberimizi nefsanî şeylerden temizleme şeklinde değerlendirirken, Sülemi ise Allah'ın yardımını ilimlerin peygamberimize verilmesi şeklinde yorumlamıştır.

Kuşeyrî'nin ve Sülemi'nin yorumları zahir manaya uygun olabilirler. Çünkü bir hadisi şerifte Hz. Peygamber “*Benim şeytanım bana teslim oldu*” buyurmuştur.⁹⁴ Yani teslim oldu artık zarar veremez durumdadır. Bu da peygamberimizin şeytanın telkiniyle nefsi arzulara uymaktan alıkonulmuş olduğunu göstermektedir. Allah'ın peygamberimize yardım etmesiyle şeytanı ona teslim olup boyun eğmiştir. Bu cihetle nasrullah'ı nefsanî şeylerden tasfiye etmek şeklinde yorumlamak mümkün olabilir.

İlimlerin kapısının açılması ise peygamberimizin gaybi haberleri bilmesidir. Tarihteki pek çok olayı peygamberimiz önceden Allah'ın bildirmesiyle O da ümmetine bildirmiştir. Mesela buna meşhur İstanbul'un fethi ile ilgili hadisi örnek gösterebiliriz.⁹⁵

Dolayısıyla Allah'ın Hz. Peygamber yardımının ilimle olabileceği ihtimal dairesindedir. Fakat nasrullah'ın manasını sadece nefsanî şey-

⁹² Kuşeyrî, *Letâifu-l İşarat*, III, 779.

⁹³ *Mubammed b. El-Hüseyni el-Ezdî es-Sülemi*, Hakaiku Tefsir, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 425.

⁹⁴ Tirmizi, *Rada*, 17.

⁹⁵ Ebu Abdullah b. Hakim en-Nisabûrî, *Müstedrek Ale's Sabihayn*, Dâru'l Osmaniyye, Beyrut, 2007.....IV. 422.

lerden tasfiye etmek veya ilimlerin peygamberimize açılması olarak yorumlamak doğru değildir. Bu bakış açısı manayı dar kalıba sokabilir. Çünkü Allah, peygamberimize doğumundan vefatına kadar hep yardım etmiştir. Nasrullah için yapılan bir diğer yorum ise şöyledir.”Esmâ ve sıfat tecelliyatı ile mededi, melekuti ve teyidi kudsinin gelmesi” şeklinde açıklanmıştır.⁹⁶

Sonuç olarak Nasrullah şu manalarla anlaşılmalıdır.

- 1- Kureyş’e karşı Allah’ın yardımı,
- 2- Araplara karşı Allah’ın yardımı,
- 3- Düşmanlara karşı Allah’ın yardımı,
- 4- Düşmanların hızlarda bırakılmasıyla yapılan yardım,
- 5- Esmâ ve sıfatların tecellisi,
- 6- İlimlerin açılması,
- 7- Nefsani şeylerden temizlenme,
- 8- İslam’ın zafer kazanması.

Nasrullah zahiri ve batini olarak bu manaların hepsini içermektedir. Kanaatimizce burada değinilmesi gereken nokta şudur: Allah tarafından gerek Hz. Peygamber’e gerekse onun şahsında Müslüman toplumuna yapılan bu yardım galibiyet ve zafer getirecek midir?

Öncelikle şunu belirtelim ki asrı saadette Hz. Peygamber’e yapılan bu yardım galibiyet ve zafer getirmiştir. Hz. Peygamber Kureyş’e, Araplara ve o günkü düşmanlarına karşı zafer kazanmıştır. Yaşadığı dönemde ise gerek verdiği ilmi haberler gerekse tevazu dolu yaşantısıyla da nefsanî şeylerden arınmış biriydi. Buradaki nefsaniden kast ettiğimiz gayri meşru şeylerdir. Hz. Peygamberde normal bir insanın yaptığı gibi o da evlenmiş ve diğer nefsi arzularını helal dairesinde gerçekleştirmiştir. Onun şahsında bu hitabı Müslümanlara alırsak günümüz için bu manaları söylemek mümkün olmayabilir. Günümüzde Müslümanların diğer milletlerin etkisi altında kaldığı açıktır. Bunun nedeni ise İslam değil bizlerin olduğu kanaatindeyiz. Allah, Hz. Peygamber’e yardım etti. Fakat Hz. Peygamber ise sebeplere müracaat eden bir

⁹⁶ Kemaleddin Abdurrezzak Keşaniyyus es- Semerkendî, *Te’vilat-ı Keşaniyye*, Çev. Ali Rıza Doksan yedi, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1998. s. 289.

insandı. Örneğin savaşa gideceği zaman zırhını giyerdi. Diğer bütün şartları da yerine getirdikten sonra dua ederdi. Biz de ümmeti olarak onu örnek almamız gerekir. Aksi halde Müslüman olmanın bizi zafere götürmeyeceği muhakkaktır. Çünkü Allah'ın kâinata koyduğu kanunları çalısan kimsenin kazacağını bizlere göstermektedir.

Fetih

Feth kelimesi lügat olarak “açma, yol gösterme, yardım etmek, hüküm verme, galibiyet ve zafere ulaştırma” anlamlarına gelmektedir. Feth kelimesinin çoğulu, fütuh, fütuhat ve fevatih olarak gelmektedir.⁹⁷ Nasr suresinde ise nasrullah'dan sonra gerçekleşen bir durumdur.

Gerek kelimenin manasından gerekse sure içindeki konumundan dolayı birçok manada yorumlanmıştır. Kimileri bu fethi Mekke'nin fethine has kılarken kimileri ise diğer şehirler için, kimileri ise tasavvufi açıdan ele alarak yorumlamışlardır. Mesela Begavî “Fetihden maksat Mekke'nin fethidir.”⁹⁸ diyerek fethi sadece Mekke'nin fethine has kılmıştır. Kimileri ise manayı biraz daha genişleterek Mekke'yle beraber Taif, Hicaz'ın şehirleri ve Yemen'in büyük çoğunluğunun fethedilmesi şeklinde yorumlamıştır.⁹⁹ İbn-i Receb ise fethi benzer manada yorumlamış ama Mekke'nin fethini ön plana çıkarmıştır. Ona göre fetih özellikle Mekke'nin fethidir. Çünkü Araplar İslam'ın ve nebini Mekke'ye girmesini bekliyorlardı. Ayrıca “*Fetihden sonra hicret yoktur. Ancak cihat ve niyet vardır.*” hadisi bunu destekler. Ama Mekke'nin fethinden sonra Taif, Hicaz'ın bazı şehirleri, Yemen ve diğerlerinin kapısının açılması fethin Mekke ve diğerlerine de şamil olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰

Hz. Ömer'in meclisinde bulunan bazı sahabeler fethin sadece Mekke'nin fethine değil diğer fetihleri de kapsadığını ifade etmektedirler. Onlara göre Allah, medainlerin ve kalelerin fetihlerini bize nasip ederse hamd ile tesbih, şükür ve namaz kılıp istiğfar etmeleri gerektiğini ifade edip fethi diğer fetihlere de şamil kılarken İbn-i Kesir

⁹⁷ Fayda, “Fetih” *DİA*, XII, 468.

⁹⁸ Ebu Muhammed Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mealim'ut-Tenzil*, Daru Tayyib, Riyad, 1409. VIII, 567.; Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, XII, 705.

⁹⁹ Ebu Hayyan, *Babru mubîr*, VIII, 524.

¹⁰⁰ Hanbelî, *Tefsiri Hanbelî*, II, 641.

(ö. 774/1373) ise buradaki fethin Mekke'nin fethi olduğunu, delil olarak da kabilelerin Müslüman olmaları için Mekke'nin fethini beklemelerini ve ondan sonrada kabile kabile Allah'ın dinine girmelerinin fethi Mekke'ye has olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹

Fakat Kur'an, evrensel bir kitap olduğu için hükmü kıyamete kadar devam edecektir. Her asra hitap etmek zorunda, aksi takdirde evrenselliği söz konusu olmaz. Dolayısıyla fethi sadece Mekke'nin fethine hasr etmek manayı kısıtlamaktadır. Nasr suresindeki fethi değindiğimiz manada yorumlayanlar da mevcuttur. Mesela Beydavî (ö. 685/1286) Fetih'ten muradın cins olup her türlü yardımı ve fethi ifade ettiğininide söylenmiştir. Bu durumda Mekke'nin fethi, o fetihlerden sadece bir tanesi olur." şeklindeki yorumu bunu göstermektedir.¹⁰² Elmalılı (ö. 1942) ise fethi daha kapsamlı manada yorumlamaktadır. Ona göre fetihdeki asıl mana Mekke'nin fethinin hususiyeti değildir. İlerde bu fethin üzerine kurulacak olan fetihlerin anahtarları, İslam'a fetihlerin kapısının açılması olarak yorumlamış ve Nasr suresindeki mananın İslam'ın gelecekteki fetihleri olduğunu ifade etmektedir. Yine Elmalılı'ya göre fetih'ten maksat sadece Mekke'nin fethi olmadığını ifade etmiş ve manevi fethi dikkat çekmiştir. Maddi fetih Mekke'nin yönetiminin teslim alınmasıdır. Manevi fetih ise kalplerin İslam'a açılması, İslam'la kalplerin fethidir. Nitekim İslam'ın yayılması ve kabilelerin İslam'a girişi bunu teyid temektedir. Elmalılı'nın ifade ettiği fetih manevi fetihtir.¹⁰³

Zaferin İnsan Üzerindeki Etkisi

İnsanoğlu hayatı boyunca iki durum arasında kalır. Ya bir yaratıcıyı kabul eder ve ona kulluk vazifesini yapar, ya da yaratıcıyı kabul etmez kendisi yaratan olup sapıklık vadilerinde gezer. Geçmişten günümüze bütün toplumlar ya bir yaratıcıya inanmış ve ona teslimiyetin huzurunu yaşamışlar ya da kendisini yaratıcı diye tanımlamış ama aslında yaratılmış olan bir şahsın peşinden topluluk olarak dalalet sürüklenmişlerdir. Yaratılmış birisi nasıl yaratan olabilir ki! Ama yine de kendisini yaratan olarak gören, kusursuz gören, her şeyi bilen ve ya-

¹⁰¹ İbn Kesîr, *Tefsiri'l Kur'an'il Azim*, XIV, 492.

¹⁰² Beydavî, *Envâr-ü-Tenzil ve Esrâr-ü-Te'vil*, III, 753.

¹⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6239.

panlar var. Veya öyle zannetmişler. İnsanların bu serüven içerisinde yaratıcısını tanıyıp tanımadığını tanyorsa ne kadar tanıdığını bize gösteren durum yenilgi ve zafer anlarıdır. Kendisinin mahlûk olduğunu bilen insan zaferin ve yenilginin kendisinden olmadığını bilir. Bu yüzden sonuç ne olursa olsun ne yaratıcısına isyan eder ne de onu unuttur.

“Bir başarı halinde bilir ki Allah'ın yardımının muvaffakatiyle muvaffakiyet gelmiştir. Dile yerleşmiş o güzel ifade ile ‘Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.’ Dolayısıyla ancak onun dilemesi ile var olan bu güzel sonuçtan dolayı insanın şımarıp kibirlenmeye asla hakkı yoktur. Bir yenilgi halinde bilir ki o elinden geleni yapmış kendi vazifesini yerine getirmiştir. Kul olarak ona düşen kendi vazifesini yapmaktır zaten sonuç onun elinden değildir. O gayretiyle çabasıyla dergâh-ı ilahiyeye ye dilekçesini arz etmiş ama âlemlerin Rabbi onun istediği sonuca muvafakat etmemiştir.”¹⁰⁴ İnsana düşen kavli ve fiili duasını yaparak rabbinden gelecek hükmü beklemektir. Duası kabul olmuyor veya muvaffak olmuyorsa bile endişeye kapılmaya gerek yok. Çünkü rabbimiz bizim hakkımızda en doğru olanı bilir.

Allah musibetlerin en ağırını da, zaferlerin en üstününü de peygamberlerine vermiştir. En büyük peygamberine bir yandan kavmi tarafından çok sevdiği Mekke'den çıkarılma ve akrabaları tarafından dışlanma imtihanını yaşatırken diğer taraftan tek başına çıktığı yolda kavimleri peşinden sürükletme ve kutsal şehir Mekke'nin zaferini nasib etmiştir. Fakat “Onlar, bütün insanlara örnek birer insan olarak hayatın her türlü halini yaşamış; ama ne gurur sapağına kaymış, nede eziklik çukuruna düşmüşlerdir. Kendi vazifelerini yapmış sonuç ne olursa olsun olup bitenin Allah'ın dilemesiyle kudreti ve takdiriyle olduğunu bilmenin huzurunu yaşamışlardır. Hz. Musa'nın ölüm tehdidiyle yerinden yurdundan mecburen uzaklaşmış halde ettiği ‘Allah'ım senden gelecek her hayra muhtacım’ duasında; Hz. Yusuf'un ‘Ben Nefsime temize çıkarmam’ diye başlayan yakarışında; Hz. Yunus'un ‘Ben zalimlerden oldum’ cümlesini de içeren münacatında hep aynı ders vardır. Resülü Ekrem'in (s. a. s) iltica ümidiyle gittiği Taif'ten taşlanarak ayrıldığı bir zamanda ettiği ‘Ey çaresizlerin Rabbi sen benim

¹⁰⁴ Metin Karabaşoğlu, *Kur'an Okumaları*, İz. Yay. İstanbul 2016, s. 90.

rabbimsin!’ cümlesini içeren duasında da” aynı dersler vardır.¹⁰⁵ Yenilgide de ümmetlerine örnek olup rablerine iltica etmişlerdir.

Yeryüzünde zaferin sarhoşluğuna kapılmamış bir nebzedeki zirve anlarında gurura kapılmamış tam aksine zirvedeyken kulluğa daha fazla ehemmiyet veren tek kişi Hz. Peygamberdir. Bunu en büyük delili ise Mekke’nin fethinde gösterdiği davranıştır. Fetih günü Mekkelileri kılıçtan geçirmeye muktedir olduğu halde serbest bırakmıştır. Hz. Peygamberin o gün gösterdiği mütevazılığı bugüne kadar hiçbir lider zafer anında onu sergileyememiştir. Hz. Peygamber Zafer sahibinin farkında olmuş ve şöyle ifadeler kullanmıştır.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ صَدَقَ وَعْدُهُ وَتَصَرَّ عَبْدُهُ وَهَرَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ

“Allah’tan başka ilah yoktur ve tektir. Va’din de durdu. Kuluma yardım etti. Toplulukları da tek başına bezimete uğrattı.” diyerek zaferin sahibine işaret etmiştir.¹⁰⁶

Bizim de onun ümmeti olarak da aynı şeyleri yapmamız gerekir. Gerek şahsi zaferlerimizde gerekse ümmet olarak kazandığımız zaferlerde Hz. Peygamber’i örnek almamız gerekir. Zirve anlarımızda ise Allah’ı unutmamalı ve ona yönelmeliyiz. Çünkü zafer kazanan kimseler zaferin sarhoşluğuna girdiklerinde kazandıkları zafer, zafer değil hezimet olmuştur.

Tarih boyunca böyle yapanlar kendi sonunu hazırlamışlardır.”Yenilgiyi doğru okuyabilen galibiyeti de doğru okur. Yenilgiyi hazmeden zaferi de hazmeder. Yenilgide kulluğunu bilen başarı halinde de kulluğunun gereğince davranır. Terside geçerlidir ilkini hazmedemeyen ikinciye hiç hazmedemez, yenilgiden aşağılık kompleksi üreten başarıda ise üstünlük kompleksi üretir. İlkiyle ezikleşen ikincisi ile etten bir kibir abidesine dönüştürür kendisini. Resulü Ekrem (s. a. s) ve sahabeler de bu dersi aldıkları, Onlar da bu zafer ve fethi hakkıyla hazm ettikleri bu sonuçtan kendi nefislerine dönük bir üstünlük kibir yorumu çıkarmadıkları için tek bir taşkınlık en ufak bir zafer sarhoşluğu yaşanmadan gerçekleşir bu büyük fetih.”¹⁰⁷

¹⁰⁵ Karabaşoğlu, *Kur’an Okumaları*, s. 90-91.

¹⁰⁶ Buharî, *Megazi*, 29.

¹⁰⁷ Karabaşoğlu, *Kur’an okumaları*, s. 92.

8.2. Ayet

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

2- *Ve insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde.*

Bu ayette ise insanların Allah'ın dinine girmesinden bahsettiği için içtimaidir. Çünkü bu ayete göre insanlar Allah'ın dinine girmekle toplumlarda köklü değişimler olacaktır. İnsanlık yarattığından beri sürekli değişimler geçirmektedir.¹⁰⁸ İnsanlar gerek şahıs olarak gerekse topluluk olarak bu değişimlerle ya ilerlemiş ya da gerilemişlerdir. İslam'ın gelmesiyle birlikte önce Arap yarımadasında sonra diğer milletlerde köklü değişimler meydana gelmiştir. İslam kendine muhalif ne kadar kültürel adet varsa hepsini kaldırmış veya farklı bir yolla meşurlaştırmıştır. Mesela nikâh çeşitlerini kaldırmış ama nikâh'ı kaldırmamıştır. Her devirde değişim yaşayan insanlar Hz. Peygamber döneminde ise İslam'a girmekle en büyük toplumsal değişimi yaşamışlardır. İşte Nasr suresindeki insanların fevc fevc Allah'ın dinine girmesi ifadesi bu cihetten çok dikkat çekicidir. Toplamların Allah'ın dinine girmesi küçümsenecek bir mevzu değildir. Her asra hitap eden Kur'an'ın bu ayeti asrımıza da hitap edebilir. Çünkü "dünya, ekser feylesof ve âlimlerin dediği gibi yepyeni bir oluşumun eşliğindedir."¹⁰⁹ Batı ve doğu medeniyetleri yanlışıyla doğrusuyla İslam'ı çoğunlukla duymuşlardır. Bu büyük değişimin, medeniyetlerin Allah'ın dinine girişiyle olacağı kanaatindeyiz.

Dinillah

Dinillah kavramı¹¹⁰ "din" ve "Allah" kelimelerinden oluşan Arapça kökenli bir terkiptir. Din kelimesi Arapça'da "d-y-n" kökünden türemiştir. Anlam olarak da "itaat, ceza, adet, durum, mükâfat ve hesap" gibi manalara gelmektedir.¹¹¹ Nazara verdiğimiz manalara ek olarak Mütercim Asım Efendi din kelimesine otuz kadar mana yüklemiştir.

¹⁰⁸ Mehmet Emin Yurt-Osman Bayraktutan, *Çocuğun Kişilik Gelişiminde Ailenin Önemi, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçer Eğitim Çalıştayı*, 2016, s. 277- 292.

¹⁰⁹ Said Nursi, *Asay-ı Musa*, s. 252.

¹¹⁰ Osman Bayraktutan, *Semantik Analiz Yöntemi Açısından Tevatür Kavramı*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 2015, sayı:5, s. 102.

¹¹¹ Cevherî, *Sıbbah*, s. 297.; Ebû Haka, *Mu'cemu Nefaisi'l vasit*, s. 405.; Günay Tümer, "Din" *DİA*, IX, 312.

Bunlardan öne çıkan bazıları şunlardır.”İslam, zül ve inkiyad, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm, millet, şeriat, makbul ibadet”tir.¹¹²

Din kelimesi Kur’an’da toplam doksan iki ayette yer almaktadır. Bu ayetler incelendiğinde genel olarak dinin “Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şeriat, adet, ceza, hesap ve millet” gibi manaları öne çıkmaktadır.¹¹³ Elmalılı ise bunlardan farklı olarak din kelimesine “siyaset” manasını yüklemektedir.¹¹⁴ Çünkü toplumlar siyasetle yönetilmektedirler. Din ise getirdiği kanunlarla toplumu yönetme talebinde bulunmaktadır. Din kendi kanunlarıyla toplumu yeniden inşa sürecini başlatmaktadır. Bundan dolayı siyaset manasıyla pek yakındır.

Dinillah ise anlam olarak “Allah’ın dini” manasına gelmektedir. Müslüman toplumları arasında da “Dinillah” denildiğin de bu dinin İslam dini olduğu ifade edilir. Birçok tefsirde de Dinillah’tan maksadın İslam olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁵ Çünkü günümüz de İslam’dan başka Allah’a nispet edilecek başka bir din mevcut değildir.

Kur’an’ı Kerim’deki birçok ayette de dinin İslam olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁶ Din insanların hayatlarını düzenleyen bir nizamdır. Her toplumun uyduğu kurallara, sistemlerine, adetlerine, gelenek ve göreneklerine din diyebiliriz. Çünkü din birçok manada kullanılmaktadır. Örneğin Hz. Yusuf’un kıssasını anlatan ayette hükümdarın dininden bahsedilmiştir. *“Hükümdarın dininde (kanunlarında), (Yusuf) kardeşini yanına alamazdı.”*¹¹⁷ Bu ayette hükümdarın kanunları, yasaları Allah tarafından din kelimesiyle ifade edilmiştir. Allah katında din İslam olduğuna göre bütün insanlar Allah’ın kanunlarına, yönetim sistemlerine tabi olacaklardır. Bu durumda din üç farklı şekilde yorumlanabilir.

¹¹² Mütercim Âsım Efendi, *Kamusu Mubit Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2013, II, 1424-1425.

¹¹³ Abdülbaki, *Mu’cem*, s. 267, 268, 269. : Tümer, “Din” IX, 312.

¹¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 91.

¹¹⁵ Zemahşeri, *Keşşaf*, VI, 450.; Begavî, *Mealimüt-Tenzil*, VIII, 575-576.; Ebu Hayyan, *Babru mubit*, VIII, 524.; İbn Aşur, *Tabrir ve Tenvir*, XXX, 592.

¹¹⁶ Ali İmran 3/19-85.

¹¹⁷ Yusuf 12/76.

Birincisi: Allah'ın dininden maksat Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslam'dır. Buna göre de diğer insanlar adetlerini, yönetim sistemlerini, yaşam tarzlarını bırakıp İslam'la yola devam edeceklerdir.

İkincisi ise dinin manalarından olan “kanun” manasını esas alırsak Allah kâinata pek çok kanun yerleştirmiştir. Bu kanunlara kimse müdahalede bulunmamaktadır. Ayrıca bu kanunlar evrenseldir. Uymak için Müslüman olmaya gerek yoktur. Herkes tabidir. İnsanların Allah'ın bu kanun manasındaki dinine tabi olmaları ise bu kanunları fark etmeleridir.

Üçüncüsü de insanlar her geçen gün kendilerini kuşatan bu kanunları araştırıp fark etmektedirler. Bu araştırmaların sonucunda ise mülkün hâkiminin kim olduğunu anlayıp ona itaat ederek Müslüman olan insanlar da bulunmaktadır.

İnsanlardan Maksat Yemenliler mi?

Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiğinde çevredeki kavimler “Allah Mekkelileri fil ashabına karşı korumuşken O mademki onlara karşı üstün geldi, o halde sizin eliniz ona erişmez.” diyerek gruplar halinde Müslüman olmaya başladılar.¹¹⁸

İkrime ve Mukatil'e göre insanlarla Yemenliler kastedilmiştir. Çünkü Yemen'den Müslüman olarak yedi yüz kişi gelmişti. Gelenlerden kimileri ezan okuyor, kimileri ise tehlil getirerek Müslüman oluyorlardı. Hz. Peygamber buna çok sevindi. İbn Abbas'ın naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur.”*Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde*” ayetini okudu ve sonrada “*Ben hiç şüphesiz Rabbinizin nefesini Yemen tarafından alıyorum.*” ifadesini kullanmıştır. Ebu Hureyre'den şöyle bir rivayet vardır. Hz. Peygamber buyurdu ki: “*Yemen ehli geldi. Kalpleri narin, gönülleri incedir. İman Yemen'lidir, hikmet Yemen'lidir. Fıkıh Yemenlidir.*”¹¹⁹

Başka bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir. Yemenliler gelince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Allahü Ekber Allahü Ekber Allah'ın nusreti ve fetbi geldi, Yemen halkı geldi.*” dedi. Birisi ‘Ey Allah'ın Resulü; Yemen halkı da ne? denildiğin de buyurdu ki: “*Kalpleri yumuşak, tabiat-*

¹¹⁸ Âlûsi, *Rubu'l Meani*, XV, 328.

¹¹⁹ Buhârî, *Menakıb*, 1.

*ları narin bir kavimdir. İman yemendendir, fıkhı yemendendir, bikmet yemendendir.*¹²⁰

Netice olarak insanların birer ikişer İslam'a girdikleri dönem geçmiş, kabilelerin, hiç karşı koymadan topluca İslam'a girdikleri zamanlar gelmiştir. Bu durum Hicrî dokuzuncu yılın başlarında başlamıştır. Onun için hicretin dokuzuncu senesine *سنة الوفود* “heyetler senesi” denmiştir. Arabistan'ın her köşesinden Araplar, peş peşe heyetler halinde Hz. Peygamber'e gelerek O'na biat edip İslam'a girdiler.¹²¹

İslam dininin özelliklerinden bir tanesi de evrensel bir din olmasıdır. Sadece indiği zamanla ve mekânla sınırlandırılması doğru değildir. Hükmü ise kıyamete kadar devam edecektir. Surenin gerek iniş sebebini gerekse o dönemdeki ortamı dikkate aldığımızda insanlardan maksadın Yemenliler veya Araplar olduğunu söylemek mümkündür. Fakat sebab-i nüzuller ayetin içeriğini ve iniş sebebini anlamamızda yardımcı olur.¹²² Ayetin veya kelimenin manasını iniş sebebine hasretirmez. Burada da aynı durum söz konusudur. Biz bu ayetin manasını Yemenlilerle veya sadece Araplarla sınırlandırsak ya da mananın umum ama kast edilenin Araplar olduğunu ifade edersek¹²³ Kur'an'ın evrenselliğini ortadan kaldırmış oluruz ve Kur'an'ın asrımıza hitap eden bir kitap olmadığını ifade etmiş oluruz. Fakat insanların Allah'ın dinine girişi gerek fert olarak gerekse gruplar halinde olsun zaman zaman sekteye uğrasa da devam etmektedir. Bundan dolayı insanlardan maksadın tüm insanlar olduğu ve bu hitabın her asra hitab ettiği ifade etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Müslüman Olmayanların Allah'ın Dinine Girişi

Günümüzde yeryüzünde yaklaşık olarak yedi milyar insan yaşamaktadır. Bu yedi milyar insandan yaklaşık bir buçuk milyarı Müslümandır. Geri kalanı ise diğer inançlara mensupturlar. Bu ayette ise ifade edilen nokta büyük bir iddiadır. Bütün insanların Allah'ın dinine

¹²⁰ Taberî, *Camî'u'l-Beyan*, XII, 706.

¹²¹ Ebu'l Ala el-Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet. İnsan Yay. İstanbul, 2015, VII, 286.

¹²² Mehmet Emin Yurt, Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin Tefsir'u'l-Kur'an'ında Esbâb-ı Nüzûl, *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8, 2016, (s. 81-109).

¹²³ Bkz. Zuhaylî, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 661.

girmesi daha açık ifadeyle beş milyar insanın Allah'ın dinine girmesi söz konusudur. Fakat şu anki durumda böyle bir şey söylemek oldukça zor bir durumdur. Fakat kelim Allah'ın kelamı olunca durum değişmektedir. O Allah ki Mekke'de yetim olarak doğmuş birisine risaletini emanet etti ve onu insanlığa rehber yapmakla pek çok kavmi hidayete erdirdi. Batı dünyasının bütün İslamofobi hareketlerine rağmen gerek küçük gruplar gerekse fertler olarak insanların Müslüman olmasını engelleyememektedirler. İnsanların İslam'a girmeye devam edeceği açıktır. Çünkü dinin sahibi Allah'tır.¹²⁴ Ayette de dikkat çekilen nokta "Allah'ın dinine" demesidir. Din Allah'ın olduğu için insanlar dünyanın çeşitli bölgelerinde hidayete ererek Müslüman olmaktadır. Mesela "Malezya'da adaların iç kısımlarındaki çeşitli gruplar Hollandalı Hristiyan misyonerlerin çabalarına rağmen İslam'ın cazibesine kapıldılar. Hepsinden önemlisi Afrika'nın aşağı sahra bölgesinde müşrikler fert fert ya da fevc fevc İslam'ı benimsiyorlardı."¹²⁵

Toplumsal Değişimde Hz. Peygamber'in Etkisi

Değişim yaşayan toplumlarda etkili birçok faktör vardır. Fakat bu faktörlerin en etkilisi büyük adamlar dediğimiz liderlerdir.¹²⁶ Bu büyük adam olan liderler genellikle siyaset ve din alanında toplumları etkilemişlerdir. Sonunda ise toplumları peşlerinden sürüklemişlerdir. Bu bakımdan aslında Hz. Peygamber karizmatik bir liderdir. Çünkü O toplumları peşinden sürüklemeyi başarmış bir insandır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in reformcu bir kimlikle ön plana çıktığını söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Hz. Peygamber reformları gerçekleştirirken beşeri kimliğinin dışında bu başarıyı sağlamıştır. Çünkü peygamberlik kimliğinin dışında diğer insanlardan bir farkı yoktur. O bir insandır melek değildir.¹²⁷ Diğer insanlar gibi sorumludur.¹²⁸ Fakat her beşerde olduğu gibi insanların yeteneklerinden kaynaklanan veya toplumda fazilet sayılan bazı hasletler vardır. Mesela Hz. Peygamber'in

¹²⁴ Osman Bayraktutan, *Kırâatlerde Tevatür Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, Erzurum, s. 111 vd.

¹²⁵ Marshall Hodgson, *The Venture Of İslam, (İslam'ın Serüveni)*, Çev. Birol Çetinkaya, İz Yay, İstanbul 1995, III, 428.

¹²⁶ Bkz. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *İçtimaiyat Dersleri*, İÜ İktisat Fak. Yay. İstanbul 1971, s. 92-95.

¹²⁷ Hud 11/31.

¹²⁸ Araf 7/6.

ahlakı burada bize güzel bir örnek oluşturmaktadır. Hz. Peygamber Rum devlet başkanı Hiraklı'ya davet mektubunu göndermişti. O da Hz. Peygamber'in nasıl biri olduğunu anlamak için o sırada Şam'da bulunan Ebu Süfyan'ı çağırması ve Ebu Süfyan'a Hz. Peygamberle alakalı olarak sözünde durup durmadığı dediklerini kendisinin yapıp yapmadığı gibi ahlaka dair pek çok soru sormuş ve Ebu Süfyandan olumlu cevaplar almıştır.¹²⁹

Hz. Peygamber'in beşeri yetenekleri ve vahye muhatabiyeti dikkate alınca kendisinde ki karizmatik liderlik vasfı ortaya çıkmaktadır.¹³⁰ Hz. Peygamber geldiği toplumdaki düzene uymamış Mekke'nin maddi ve manevi putlarını kırmış ve neticede Allah'ın kendisine verdiği yardım ve fetihle onların düzenlerini yıkmıştır. Başarısındaki en büyük neden davasının haklılığıdır. Neticede Hz. Peygamber İslam'ın kanunlarıyla toplumsal değişimin temellerini atmış Allah ise bunu onaylar tarzında ve devamının geleceğini belirterek *النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا* "...*İnsanlar Allah'ın dinine giriyorlar.*" ayetiyle toplumsal değişimin sürekli olacağını ifade etmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki bu toplumsal değişimin en büyük nedenlerinden bir tanesi de toplum yapısının buna uygun olmasıdır. Adaletin olmadığı bir topluma siz adalet va'd ederseniz değişikliği kolayca yaparsınız. Hz. Peygamber döneminde kölelik vardı. Hz. Peygamber köleliğin kaldırmasını va'd edince kısa sürede destek buldu. Destek verenler genellikle zayıf ve ezilenlerdi. Sonuçta toplumsal değişim hemen başladı. Fakat bu durum Mekke'nin eşrafını rahatsız etti. Çünkü kendi çıkarları ve şerefleri tehlikeye girmişti. Hz. Peygamber bu dönüşümü gerçekleştirdi. Allah ise bu değişimin kıyamete kadar gideceğini belirtmiştir.

8.3. Ayet

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

3-Artık Rabbini hamd ile tesbih et. Ve O'na istiğfar et. Çünkü O, Tev-vab'tır.

Surenin en dikkat çekici ayeti bu ayettir. Bu ayet de kulluk ayeti-

¹²⁹ Taberî, *Taribu'l Umem ve'l Muluk*, Müessesetü'l- Alemü'l- Matbaa, Beyrut, 1989, II, 290.

¹³⁰ Nevin Abdülhalik Mustafa, *İslam Düşüncesinde Mubalefet*, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yay. İstanbul 1990, s. 130-131.

dir. Zaferden kulluğa dönüş anlatılmaktadır. Birinci ayette verilmiş bir zaferden bahsedilmekte, ikinci ayette ise külli bir inanç değişimiyle oluşan toplumsal değişimden bahsedilirken bir anda Allah, zaferi verdiği kuluna yönelerek ona çıkış yolu olarak hamd ile tesbihi, istiğfar ve tevbeyle emretmektedir. Onu zaferden secdeye davet etmektedir. İnsanlar için en zor durumlardan bir tanesi de budur. Zaferi bütün ihtişamıyla, coşkusuyla yaşarken, kendisinin gücünü zirvede görmüşken bir anda dönüp secde etmesi ve bütün benliğini bırakarak Rabbi karşısında durarak “zaferin sahibi sensin” diyerek ona secde edip kendisi de zaferden vazgeçmesi insanlar için en zor durumlardan biridir. Nice insanlar bu zafer imtihanını aşamayıp hüsrana uğratmıştır. Bu ayet insanların nefislerinin azgınlaşmasının önüne geçmektedir.

Hamd İle Tesbih Emri

Hamd ile tesbih Kur’an’ın birçok yerinde beraber kullanılmaktadır. Genellikle de “Rabbini hamd ile tesbih et” şeklinde ifade edilmektedir. Bu ayetlerde ki hamd ile tesbih değişik zaman ve mekânlar içerisinde rabbimiz tarafından emredilmektedir. Nasr suresinde ise hamd ile tesbihin zaferden ve fetih’ten sonra yapılması emredilmektedir.¹³¹

Ümmü Seleme’den gelen rivayette ise Hz. Peygamber’in son zamanlarında her kalkıp oturduğunda mutlaka Allah’ı hamd ile tesbih ettiğini ifade etmektedir. Niye böyle yaptığını sorunca da Hz. Peygamber “*Böyle söylemekle emrolundum. Sonra da Nasr suresini okudu.*”¹³²

Burada ki hamd ile tesbih muhtelif manalarda anlaşılmıştır. Mesele İbn-i Abbas’a göre hamd ile tesbih rabbinin emriyle namaz kıl demektir.¹³³ Mevdudi (ö. 1979) ise hamd ile tesbihi ayrı değerlendirip ifade ettikleri manaları şöyle açıklamaktadır. Hamd şükürdür. Buna göre manası da şöyle olmaktadır. Yardım ve fethin sonucunda insanların Allah’ın dinine girmesi ile elde edilen başarının kendimize ait olduğunu düşünmenin yanlış olduğu manasına gelir. Çünkü böyle büyük bir başarıyı gerçekleştirmek ancak Allah’a hastır. Bundan dolayı da hamd ona mahsus olmuştur. Tesbih ise Allah’ı her şeyden tenzih etmektedir.

¹³¹ Bkz. Bakara 2/30.; Hicr 15/98.; İsrâ 17/44.; Mü’min 40/55.

¹³² Taberî, *Cami’u-l Beyan*, XII, 711.

¹³³ Ebi Tahir b. Yakup, *Tenviru’l Mekabis Tefsiri İbn’i Abbas*, Daru’l Fikr, Beyrut, 2001, s. 603.

Buna göre tenzihin manası ise şu şekilde olmaktadır. Bizler acimizi ve fakrımızı itiraf edip bu başarının Allah'a ait olduğunu itiraf etmemiz gerekmektedir.¹³⁴ Mevdudî'ye göre hamd fikir nezdinde bir itiraf olurken tesbih ise dil ile yapılan bir itiraf olmaktadır.¹³⁵ Hamd ile yapılan tesbih'in zaferin gecikmesinden dolayı akla olumsuz bir düşüncenin gelmemesi için olabilir. Çünkü bir işin gecikmesi veya hiç olmaması hikmete tabidir. Allah'ın kudretsizliğinden dolayı değildir. Hamd ile tesbih'ten sonra istiğfarın emredilmesi ise başta Hz. Peygamber olmak üzere zaferi kazananların kendilerine daha önce eziyet eden kimselerden intikam almayı düşünmemesi içindir. Çünkü insanın fıtratı gereği intikam almak isteyebilir. Kendisine birçok eziyet yapılmış olabilir. Nitekim Hz. Peygamber'e de çok eziyet ettiler, müşrikler yüzünden Mekke'den ayrılmak zorunda kaldı. Bir insan olarak intikam almak isteyebilirdi. Ama Allah bizzat onu terbiye ettiği için başta kendisine ve zafer kazananlara istiğfarı emrediyor.¹³⁶ Çünkü kavganın çözüm üretmediği açıktır. Belki intikam hakkımızdır fakat çözüm getirmez. Kalplerin fethi olmasa şehirlerin fethi bir şey ifade etmez. Sadece belli bir zaman süresince o şehri elimizde bulundurmuş oluruz. İslam barış dinidir ve kılıçtan çok sözle yayılmıştır. Kalpleri fethetmeye meyillidir. İntikam alma dini değildir. Bugün Osmanlı'nın fethettiği yerlerde hala izleri bulunmakta ise bunun en büyük nedeni insanlardan intikam değil barış ve insaniyet sözü almasıdır. Bundan dolayı zaferin neticesinde Allah intikam yerine istiğfarı emretmiştir.

Razî ise tesbihin temizlenmek olduğunu, bundan maksadın da Kâbe'nin putlardan temizlenmesi olabileceğini ifade etmektedir. Bu temizleme işine başlamanın ise hamd ile tesbihin olduğunu ifade etmektedir.¹³⁷

Beydavî ise hamd ile tesbihe şöyle mana vermektedir."Kimsenin hatırına gelmeyeceği bir şekilde Allah'ın bu işleri kolaylaştırmasına hayretle ve O'na hamd ederek nazar et. Veya onun nimetlerine hamd

¹³⁴ Osman Bayraktutan, *Tevbe Süresi 31. Ayet Bağlamında Rabb Edinme Meselesi*, *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, sayı: 9, (s. 101-119).

¹³⁵ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, VII, 286-287.

¹³⁶ Zuhaylî, *Tefsiru'l-Münir*, XV, 664.

¹³⁷ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, XXXII, 159.

ederek Allah için namaz kıl. Rivayete göre Hz Peygamber Mekke'yi fethettiğinde önce Kâbe'ye vardı ve orada sekiz rekât namaz kıldı. Veya şöyle de mana verilebilir: Allah'ı zalimlerin söyledikleri şeylerden tenzih et ve vaadini yerine getirdiği için de ona hamd et. Veya şöyle denilebilir: Celal sıfatlarıyla Allah'ı sena et, ikram sıfatları için de O'na hamd et."¹³⁸

Elmalılı ise tesbih'in manasının mahlûkat arasında değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Bunların tesbih'i onların yeteneklerine göre olmaktadır. Kimisi için sözlü olurken kimisi için fiili, itikadı veya ilahi emre uymaktan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Elmalılı'ya göre tenzihi ifade eden "Sübhane'llah"da tesbih'i ifade etmektedir. Sonuç olarak da tesbih söz, fiil ve itikat şeklinde olmaktadır.¹³⁹

Bu sure her şeyde kendine bir pay arayan, hizmette geri ücrette ileri olan nefsin tuzağına karşı bir dikkat levhası niteliğindedir. Allah'ın yardımına ve verdiği zafere karşı sonucu sebeplere vermeye çalışan nefsin tuzağına karşı tesbih kılıcını çekmiştir. Hz. Peygamber'in ve Müslümanların az olmasına ve karşılarındaki şirkten artık kemikleşmiş müşrik ve kâfir grubunun haddinden fazla olmasına rağmen üstelik Hz. Peygamber'i yurdundan çıkarmış olmalarına rağmen yani zafer için bütün sebepler sukut etmişken Allah'ın Müslümanlara rahmetini, müşriklere de gazabını göndermesi sonucu elde edilen zaferin karşısında "tesbih'i ve yalnızca sonucu ona teslim etme anlamında hamdi gerekli kılmaktadır."¹⁴⁰

İstiğfar Emri

Hamd ile tesbihten sonra Allah'ın istiğfar emri insanların acziyetini, Allah'ın da geniş rahmetini göstermektedir. Zaferin neticesinde hamd ile tesbih, tesbihin neticesinde ise istiğfarı emrediyor. Fıtratı gereği hatadan hali olmayan insanların hamd ile teşbihlerin de yapacakları hata veya eksiklikten dolayı Allah çıkış kapısını istiğfar ile göstermektedir.

Taberi'ye (ö. 310/923) göre istiğfar emrinde Allah, Hz. Peygam-

¹³⁸ Beydavî, *Envârü't-Tenzil*, III, 753.

¹³⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6244.

¹⁴⁰ Karabaşoğlu, *Kur'an okumaları*, s. 86.

ber'in günahları için mağfiret etmesini istiyor. Çünkü Allah'ın kendisine itaatkâr bir şekilde dönecek olan kulundan razı olacağını ifade etmektedir.¹⁴¹ Aynı şekilde İbn'i Abbas'da Hz. Peygamber'in günahlarından dolayı istiğfar ettiğini ifade etmektedir.¹⁴²

Razî ise Peygamberlerin ismet sıfatını dikkate alarak istiğfarı yorumlamaktadır. Çünkü peygamberlerin masum olması ile istiğfar emri arasında çelişki görünmektedir. Razî'ye göre istiğfar şöyledir.

- Hz. Peygamber'in istiğfarı tesbihtir.

- Örnek olması içindir. Çünkü kul ne kadar ibadette iyi olsa bile mutlaka eksikliği olacaktır. Hz. Peygamber'e bile istiğfar emri geldiğine göre bizim halimizi düşünmemiz gerekir.

- Günah işlemekten değil, efdali terk etmekten dolayıdır. Yani meşru iki durumdan daha az faydalı olanı tercih etmektir.

- İnsanlar ne kadar itaatte etseler bu itaatleri ve ibadetleri Allah'ın ihsanı ile karşılaştırıldığında ne kadar az olduğunu görmekte-dirler. Bundan dolayı da istiğfar etmeleri gerekmektedir.

- İnsanın kulluk yolundaki seyri sülük mertebelerine gördükleri makamlar için istiğfar etmeleri gerekir. Çünkü kul bir mertebeyi aşınca aslında onun bir şey olmadığını fark etmektedir. Allah'a ulaşan mertebeler de sonsuz olunca da insanlar her ulaştığı mertebede bir önceki için istiğfar etmesi gerekir.

- Allah, ümmeti için istiğfarda bulunmasını istemektedir. *وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ الرَّسُولُ* "ve Peygamber'de onlar için mağfiret dileydi."¹⁴³ ayetinde ümmet için istiğfarda bulunmasını istemektedir. Ümmet çoğaldıkça, günahlar daha çok işlenmektedir. Bundan dolayı istiğfar daha da mühim hale gelmektedir.¹⁴⁴

Bazı tefsirlerde Hz. Peygamber'in insanların Allah'ın dinine bölük bölük girmesine çok sevindi. İnsanlara ve sebeblere baktı. Müsebbibe bakmadı. Bunun üzerine Allah'ın şu ayeti indirdiği ifade edilmektedir. *فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ* "Eğer Allah dilerse senin kalbini mühür-

¹⁴¹ Taberî, *Câmî'u Beyan*, XII, 707, 7013.

¹⁴² Ebî Tahir b. Yakup, *Tevviru'l Mekabis Tefsiri İbn'i Abbas*. s. 603.

¹⁴³ Nisa 4/64.

¹⁴⁴ Râzî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 162.

ler. *Ve batılı yok eder.*¹⁴⁵ Bazı müfessirlerin bu ayeti delil getirerek Hz. Peygamber'in davetine cevap verecek kişilerin ezelden yazıldığını Hz. Peygamber'in bunu dikkate almayıp sebeplere takıldığını ifade etmelerinde¹⁴⁶ Hz. Peygamber'i yanlış anladıkları kanaatindeyiz. Hz. Peygamber İslam dinin temsilcisi ve tebliğcisidir. Fakat bütün hayatını İslam'a adanmış bir peygamberin Allah'ı unutmaması, asıl lütfedenin O olduğunu unutmaması Hz. Peygamberin beşeri yönünü esas alarak yapılmış bir açıklamadır. Hz. Peygamber'e emredilen istiğfarın işari manada böyle yorumlanması ne risalet hayatına ne de risalet vazifesine uygun düşmeyen bir durumdur. İstiğfar manasını oradaki sahabeye hem örnek olması, hem de onların namına olması veya bütün ümmet namına Allah'a bir teşekkür mahiyetinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Tevbe ile Gelen Refik-i Âla

Surenin son ayeti kulluğu emretmektedir. İttifakla bu sure Hz. Peygamber'in vefatını haber vermektedir.¹⁴⁷ Rivayetlerde ise efendimizin "Sanki bu sene vefat edeceğim." rivayetleri bulunmaktadır. Vefat edeceği sene ise efendimiz gittiği mecliste, oturup kalktığında sürekli hamd ile tesbih ve istiğfar ederdi.¹⁴⁸ Bir hadisi şerifte ise şöyle buyuruyordu.

إِنَّ عَبْدًا خَيْرَهُ اللَّهُ بَيْنَ دُنْيَا وَبَيْنَ لِقَاءِهِ وَالْآخِرَةَ فَاخْتَارَ لِقَاءَ اللَّهِ

"Allah bir kulunu dünya ve ahirette karşılaşacağı şey arasında muhayyer bıraktı. Oda Allah'la karşılaşmayı (ahireti) tercih etti."¹⁴⁹ Hz. Peygamber gerçek sevgiliyi tercih etti. Allah ise ona gelen yolun tevbe'den geçtiğini ifade etmişti. Hz. Peygamber ise bunu en iyi şekilde yerine getirmeye çalışıyordu. Hz. Peygamber tevbesiyle beraber en yüce makama ulaştı. Allah'a en yakın olmanın yolu secdeden geçtiği gibi en yüksek makama çıkma yolunun da tevbe ve istiğfardan geçtiğini bize ders verdi.

¹⁴⁵ Şura 42/24.

¹⁴⁶ Sülemî, *Hakaiku Tefsir*, II, 425.

¹⁴⁷ Ebi Tahir b. Yakup, *Tenvirü'l Mekabis Tefsiri İbn'i Abbas*, s. 603; *Maturidi, Tefsiri-l Kur'ani-l Azim (Te'vilatı Ehli Sümne)*, V, 531; Râzi, *Tefsiri-l Kebir*, XXXII, 164; İbn Aşur, *Tabrir ve Tenvir*, XXX, 587; Taberî, *Cami'ul Beyan*, XII, 708.

¹⁴⁸ Taberî, *Cami'ul Beyan*, XII, 709-712.

¹⁴⁹ Buharî, *Salat*, 80 ; *Fezâil*, 3.

Bu surenin nasıl Hz. Peygamber'in vefatını haber verdiğini Razi şöyle açıklıyor.

- Dünya ile ahiret arsında bırakılıp ahiret tercih edilince sure vefatına delalet eder.

- Hz. Peygamber'e zafer ve fetih nasip edildi. İnsanlar gruplar halinde İslam'a girdiler. Bu kemale delalet eder. Bir şey kemale erip tamamlandığında ardından zevali gelir. **لِكُلِّ كَمَالٍ زَوَالٌ**

- Allah'ın, Hz. Peygamber'e hamd ile tesbihi, istiğfarı emretmesidir. Çünkü Hz. Peygamber bunlarla uğraşınca bunlar onu tebliğ vazifesinden alıkoyma bu da vazifenin bittiğine delalet eder. Eğer yaşasaydı tebliğ vazifesinden uzak kalırdı ki bu da caiz değildir. Dolayısıyla vefatına işarettir.

- Allah daha önce ahiret hayatının dünyadan daha hayırlı olduğunu bildirmişti. Hz. Peygamber ise bu dünyada ki maksadına ulaştı. Zaferi kazandı, İnsanlar İslam'a girdi. Allah, artık ahiretteki yüce makamına geçmesini istedi.¹⁵⁰

Burada Allah'ı hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe etmenin bütün zamanlar için geçerli olduğuna işaret etmesi muhtemeldir. Hak dinle gönderilen Peygamberimizin risalet vazifesini kemale erdirmeden ölmeyeceği muhakkaktı. Çünkü o son peygamberdi. Dolayısıyla onun için vazifesini tamamlamadan vefat etmesi olamazdı. Ayrıca Allah vefat zamanının yaklaştığını kendisine bildiriyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e vefat zamanının yaklaştığı bildirilerek hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe etmesi gerektiği bildirilirken, bizler her an ölecekmiş gibi davranmak ve dolayısıyla daima hamd ile tesbih, istiğfar ve tevbe üzere olmak durumundayız manası da sureden anlaşılabilir.

Sonuç

Nasr surenin birinci ayeti siyasi içerikli bir ayettir. Peygamberini hiç yalnız bırakmayan Allah, Bedirde, Huneyn'de ona yardım etmiş, tevhit mücadelesini zaferle neticelendirmiştir. Hz. Peygamber ise buna karşılık boş durmamıştır. Gerek kulluğuyla, gerek zafer anlarındaki tavırlarıyla nazarları kendisine değil kudret ve zafer sahibi olan

¹⁵⁰ Râzî, *Tefsiru-l Kebir*, XXXII, 164.

Allah'a çevirmiştir. Öte yandan zaferi nasıl kazanacağını dair Allah ona yol göstermiş sabredip Allah'tan sakındığı takdirde yardımın geleceğini, her insan içinde çalıştığının karşılığı olduğu, bunun gereklerinin ne ise yapmasını istemiştir. Fakat Hz. Peygamber zaten bunların farkında olan birisiydi ve gereğini yapıyordu. Dolayısıyla muhatabın bizler olduğu aşikârdır.

İkinci ayet ise içtimaidir. İnsanların guruplar halinde Allah'ın dinine gireceği ifade edilmektedir. Bu da toplumsal değişmeyi zorunlu kılmaktadır. Bizler kültürümüzü ve adetlerimizi bırakıp Allah'ın bize emrettiği ve bizim için hayrı emreden rabbimizin istediği bir toplum olmamız gerekmektedir. Günümüzde İslam'a muhâlif ne kadar yaşantımız var olduğu görülmektedir. Bunları bırakmadığımız sürece yardım ve zaferin gelmeyeceği açıktır. Bundan dolayı tam teslimiyetle mükellefiz. Toplumsal değişme için yardım ve zaferin gelmesi, zafer ve yardımın gelmesi için de toplumsal değişmenin olması gerekmektedir. Burada iki ayet birbirinden farklı mevzuyu ele almakla beraber ikisi de birbirini nitelendirmektedir. Yani zafer ve yardım için toplumsal değişme gerekli, toplumsal değişme için ise zafer ve yardım gerekli.

Üçüncü ayet ise bize kulluğu öğretmektedir. Zaferin sarhoşluğuna kapılmadan insanların kendilerine itaatini gördüğünde ilahlık egosuna kapılmayan ya da ilahlığa giden yolu hamd ile tesbih ve istiğfarla kapatan ayettir. Bu ayet bize ubudiyetimizi düzeltmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Zafer ve yardımın devamı için bu ayette ki kulluk vazifesine dikkat etmemiz gerekmektedir. Çünkü bu ayet zaferin hemen ardından kulluğa çağırılmaktadır. Zafer kazanmışken başka bir varlık önünde eğilmek çok zor bir imtihandır. Hz. Peygamber bu imtihanı başarmış bir insan olarak bizlere örnek olmuştur. Nasr suresi burada gerek liderlere gerekse toplumlara ve bireylere önemli mesajlar iletmektedir. Liderlere zaferin neticesinde kulluk, toplumlara zafer için Allah'ın dinine girmesi ve bireyelerine ise zafer yolunu secdeden geçtiği mesajı iletmektedir.

Kaynaklar

Abdulkaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfembres li elfazi'l-Kur'an*, Kahire, 1945.

- Abduh, Muhammed, *Amme Cüzü Tefsiri*, Çev. Ömer Aydın, İst. 2012.
- Asım Efendi, Mütercim, *Kamusu Mubîd Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İst. 2013.
- Bayraktutan, Osman, Tevbe Süresi 31. Ayet Bağlamında Rabb Edinme Meselesi, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, sayı: 9, (s. 101-119).
- Bayraktutan, Osman, *Semantik Analiz Yöntemi Açısından Tevatür Kavramı*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 2015, sayı:5.
- Bayraktutan, Osman, *Kırâatlerde Tevatür Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, Erzurum.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sabib*, Mektebetu'l islamiyye, Beyrut, 1979.
- Beydavî, Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nasıruddin, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Çev. Şadi Eren, Işık yay. İst. 2013.
- Bağdadî, Mahmud Şükri Alusi, *Rubu'l Meani*, Beyrut, 1971.
- Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Receb el- Hanbeli, *Tefsiri ibn-i Recep el-Hanbelî*, Daru'l Asıme, Riyad, 2001,
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Ahmed, *Sıhhab*, Darul hadis, Kahire, 2009.
- Develioğlu, Ferid *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, Aydın kitabevi, Ank, 1997.
- Ebü Haka, Ahmed, *Mu'cemu'l Nefaisi'l-Vasit*, Dâru'l Nefais, Beyrut, 2008.
- Ebü Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endulusi, *Babru'l-Mubîd*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Fayda, Mustafa" Fetih" *DİA*.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmet, *Kitabu'l-Ayn*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 2004.
- Güneş, Kadir *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yay. İst. 2011.
- Hanbelî, Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Receb, *Tefsiri ibn-i Recep el Hanbelî*, Daru'l Asıme, Riyad, 2001.
- Hodgson, Marshall, *The Venture Of İslam, (İslam'ın Serüveni)*, Çev. Birol Çetinkaya, İz Yay, İst. 1995.
- Nisâbüri, Ebu Abdullah b. Hakim, *Müstedrek Ale's-Sabihayn*, Dâru'l Osmaniyye, Beyrut, 2007.
- Meragî, Ahmet Mustafa *Tefsiru'l-Meragi*, Mısır, 1946.

- Mevdûdî, Ebu'l Ala, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet. İnsan Yay. İst. 2015
- Mustafa, Nevin Abdülhalik, *İslam Düşüncesinde Muhalefet*, Çev. Vecdi Akyüz, İz Yay. İst. 1990.
- Karabaşoğlu, Metin, *Kur'an okumaları*, İz. Yay. İst. 2016.
- Kuşeyrî, Talha bin Muhammed Ebu'l Kâsim el-Nişaburi, *Letaifu'l-İşarat*, Byy, 1981.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Camî'u li-Abkemi'l-Kur'an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İst. 2014.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsiri'l-Kur'an'il-Azim*, Müesse-i Kurtuba, Kahire, 2000.
- İbnü'l Cevzî, Ebu'l-Ferec Ebu Abdurrahman bin Ebi'l Hasan, *Zadu'l-Mesir*, Mektebetu-l İslamiyye, 1984.
- İbn Aşûr, Muhammed b. Tahir, *Tabrir ve Tenvir*, Tunus, 1984.
- İslamoğlu, Mustafa, *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsnâ*, Düşün Yay. İst. 2013.
- İsfehânî, Ragıb, *Mufredatu Elfazil-Kur'an*, Daru'l fikr. Beyrut, 2010.
- Razî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir*, (*Mefâtihu'l-Gayb*,) Daru-l fikr, Beyrut, 1981.
- Semerkandî, Kemaleddin Abdurrezzak Keşaniyyus, *Te'vilat-ı Keşaniyye*, Çev. Ali Rıza Doksan yedi, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1998.
- Semerkandî, Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilati'l-Kur'an*, Beyrut, 2004.
- Sülemî, Muhammed b. Hüseyini Ezdi, *Hakaiku't-Tefsir*, Daru-l Kutubu-l İlmiyye, Beyrut, 2001,
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celeleddin, *Itkân fi ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, t.s.
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Daru-l Fikr, Beyrut, 2001.
- Said Nursî, Bediüzzaman, *Lemalar*, Rnk Neşriyat, İst, 2013.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *-Camî'u-l Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Bidaru-l hicr, Beyrut, 1992.
- Taribu'l Umem ve'l Muluk*, Müessesetü'l- Alemü'l- Matbaa, Beyrut, 1989.
- Topaloğlu, Bekir "Hamd", *DİA*.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Camîu's-sabib*, Daru-l hadis, Kahire, 2005.
- Tümer, Günay, "Din" *DİA*.

- Yakup, Ebi Tahir b. , *Tenviru'l Mekabis Tefsiri İbn'i Abbas*, Daru'l Fikr, Beyrut, 2001.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İst, 1979.
- Yurdagül, Metin "Tesbih", *DİA*
- Yurt, Mehmet Emin, Hamd, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 13, sayı 2, 2011, (s. 153-196).
- Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin Tefsîr'u-l-Kur'ân'ında Esbâb-ı Nüzûl, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8, 2016, (s. 81-109).
- Yurt, Mehmet Emin - Bayraktutan Osman, Çocuğun Kişilik Gelişiminde Ailenin Önemi, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, 2016, (s. 277- 292).
- Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *Burban fî Ulumi'l-Kur'an*, Daru-l Hadis, Kahire, 1985.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. İshak Nihavendi, *İştikaku Esmâ'llâb*, Beyrut, 1986.
- Zemahşerî, Ebi Kasım Mahmut b. Ömer, *Keşşaf*, Mektebetu-l Abikan, Riyad, 1997.